

1982 • 3

~ 't ONDERSCHOER ~

heemkunde denekamp

't onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal voor de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele 'niendeuren', welke aaneensloten tegen de uitbreembare middenstijl in stiepel.

De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een ander versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis:

daarin bleef immers eens het 'bratspit' steken, dat een 'huur' of 'hurenwiefke' een brutale boerenknecht nagooide.

Als 'n stiepel verwijderd was konden de volgeladen oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'.

In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het Gamsveen het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte dood' veroorzaakte.

In Ootmarsum trekt men bij het 'vloggen' om 'n stiepel'.

Door het 'hoondergat' van de niendeur konden de laatste kippers naar binnen. De kofhond 'Siep' of 'Pallo' kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De boer zelf lenslotte kon veilig uitkijken 'oaver in ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijks gerief, zo als 'n riesbesserr', 'n riet', 'n strikkaakn', 'n ploogstraampn' en de 'peerderellns'.

Menig boerenwvrou zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wief', wat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentso geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige hwaarplaats, het leende zich goed als uitzichtspunt en het bood plaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoer als symbool van het streven van

Koernkunde Henckamp —

Tekening van onderschoer en tekst - J. A. Veldhuis

t ONDERSCHOER

officieel contactorgaan van heemkunde denekamp

4e jaargang 1982 nr.3

indit nummer

Het blad verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van het kwartaal en wordt gratis toegezonden aan de donateurs.

De donateurskosten bedragen voor donateurs, woonachtig in de gemeente Denekamp, voor 1982 minimaal f.12,50; de bijdrage voor de overigen is f.18,50.

Losse nummers kosten f.5,--, exclusief verzendkosten.

Oplage: 400 stuks.

Kopij voor dit blad kan ingeleverd worden bij de redactie. Publikaties blijven eigendom van de auteurs. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is dan ook slechts toegestaan na toestemming van de schrijver.

REDACTIE 't ONDERSCHOER

H.J. Asma, Willem Wegewartstraat 1, Denekamp; tel. (05413) 2434.

J.A. den Ouden, Clematisstraat 26, Denekamp; tel. (05413) 2800. (administratie)

H. Boink, Diepengoor 16, Denekamp; tel. (05413) 2261. (vormgeving/eindredactie)

BESTUUR STICHTING HEEMKUNDE DENEKAMP

J.H. Borgman, voorzitter; H.Boink, secretaris; W.A.J.Nijhuis, penningmeester; C.C.M.Hamers; S.M.Heerink-Reerink; J.Veldhuis; S.Wynia en A. Zekhuis-Stroot.

BANK

ABN-Bank te Denekamp.

Rekeningnummer: 59.57.16.547.

pag.

- 1 'n woord van te vuurtin redactie
- 7 op de hoogte bestuur
- 11 aandacht voor bestuur
- 15 gelezen voor u, in de krant van nu H.J.Asma
- 17 voor u, door u H.Boink
- 21 glas en glastechnieken (3) W.A.Beekman
- 25 beelden uit mijn kinderjaren E.Bos-Hermelink
- 27 Mira - Mar H.Boink
- 31 insekt-mens (2) W.A.J.Nijhuis
- 37 bibliotheek meester Bernink H.Boink
- 39 geschiedenis van de Lattrop-per school (4) J.A.den Ouden
- 43 Metelen - Denekamp J.H.Borgman
- 45 oude Twentse gezegdes H.J.Asma
- 47 de openbare lagere school te Nutter H.Boink
- 55 uit oude kranten H.J.Asma
- 59 huis Kerkplein 4 en zijn bewoners; H.J.Asma

De paardekastanje.

Mijn halfverborgen schatten zijn
een rijk bezit voor groot en klein.

Eigenlijk al een beetje vroeg voor de tijd van het jaar waren in de natuur de eerste verschijnselen van de komende herfst merkbaar. Gevolg van de vrij droge zomerperiode, welke periode we volgens de almanak mogen afsluiten.

Vele trekvogels zijn de vorige maand hun tocht naar het warme zuiden reeds begonnen, hoewel ze gezien onze huidige bijna nog zomers aandoende temperaturen, nog wel even hadden kunnen blijven. Maar volgens Pelleboer gaan we toch geleidelijk aan over naar passende temperaturen voor de tijd van het jaar.

De boeren hebben dit jaar al vroeg moeten beginnen met de maïsoogst en bij ons is bovendien het tegelpad momenteel tot vervelens toe een speelplek van de mol aan het worden.

De natuur zullen we maar zeggen, gaat zo haar eigen gang.

Ja, soms helaas.

Helaas, omdat we er toch nog te weinig van weten. Onze kinderen zouden daar al in een heel vroeg stadium mee geconfronteerd moeten worden. Het komt maar al te vaak voor dat ze er -bewust of onbewust- voorbij lopen. Juist in dat stadium kan er spelenderwijs al kennis gemaakt worden met de natuur in al haar facetten.

Heel goed is dit te doen door een dagje uit naar het bekende Noorder Dierenpark in Emmen. Met name dit dierenpark weet op heel duidelijke wijze het grote publiek, waaronder uitdrukkelijk ook de jeugd met de ontwikkeling van met name de dierenwereld en met het patroon waarin ze samenleven, te confronteren.

En dat alles op een wetenschappelijk verantwoorde manier. Daar zou je best nog eens heel bewust in de komende herfstvakantie naar toe kunnen gaan.

Maar ook wat dichterbij de deur zijn mogelijkheden om op instructieve en zeer leerzame wijze in contact te komen met een aspect van het natuurlijk bestel, namelijk de bomen. Naar ik vermoed zal toch menigeen wel het arboretum Poort-Bulten in De Lutte kennen. "Arboretum" betekent zoveel als "bomenmuseum". Het arboretum Poort Bulten is dan ook een soort openluchtmuseum en is zeker een bezoek waard. Ongeveer vijf-honderd bomen en vierhonderd heesters van verschillende soorten staan hier "zich zelf verklarend" aan u voor te stellen. Overigens is een arboretum moeilijk tot ieders verbeelding te beschrijven; je moet er gewoon naar toe gaan om te ervaren wat zo'n natuurpark -want zo mogen we het gerust noemen- betekent en heeft te bieden.

Voor de "richtige" natuurliefhebbers is het Arboretum Poort Bulten in De Lutte een ware "must". Maar het bomenmuseum is er voor iedere liefhebber en belangstellende voor de natuur en is bovendien vrij toegankelijk.

Het woord "natuur" staat zo nauw in relatie met "cultuur" dat je soms de betekenis zou verwarren, hoewel het een ook niet helemaal los te zien is van het ander.

Zo lazen we een week of zes terug in de krant, dat in Delfzijl het meest noordelijk gelegen hunebed in Nederland is gevonden. Nog wel bij toeval stuitte men daar op een naar later bleek 4500 jaar oude grafkelder. Pas volgend voorjaar zal nader onderzoek moeten uitwijzen of hier nog aardewerk, stenen gebruiksvoorwerpen en wapens te vinden zijn, waarmee dan weer een tipje van de vaak zo geheimzinnige sluier van het leven onzer voorouders gelicht kan worden.

Iets dichterbij in dit verband bracht ons ook de in augustus j.l. gedane Romeinse vondst in Maastricht, waar bij toeval eigenlijk een muur en een complete toren van de oudst bekende nederzetting uit het jaar 300 is gevonden.

En als je dan bovendien even later in de krant leest,

dat een groep archeologen van een Japanse universiteit onlangs in Kenia een fossiel heeft gevonden dat wellicht de sleutel met betrekking tot het ontstaan van de mens wil zijn, dan beginnen je van nieuwsgierigheid fronsende wenkbrauwen toch wel enige tekenen van verbazing te vertonen.

Oude cultuursporen zetten de mens door de eeuwen aan tot onderzoek, sommige slechts tot bevrediging van eigen lusten. Helaas, ja, ook nu nog, andere weer tot meer kennis voor het algemeen wetenschappelijk belang.

Tijdens onze vakantie in de omgeving van Bad Essen werden we op de weg van Rabber naar Melle ter hoogte van Barkhausen door middel van een bord attent gemaakt op "Saurier-spüren" hetgeen ons aanvankelijk nog niet tot nadenken stemde. Toen we een tweede keer dit gedeelte straatweg bereden, nodigde het bord ons toch wel uit om eens te stoppen, daar we inmiddels geleerd hadden, dat het hier om sporen ging van een "dinosaurus". Een dinosaurus, ja, zo'n groot beest, wat we alleen maar van plaatjes en uit boeken kennen of als mogelijk "monster van Log-ness". Ik was toch wel een beetje benieuwd wat dit nu wel precies te betekenen had.

Een klein kwartier lopen vanaf de parkeerplaats bracht enige duidelijkheid. Op een vrij stijle wand van zandsteen zag je een aantal bijzonder grote afdrukken van naar het leek poten van dieren. Op een bord bij dit monument -want dat was het- stond duidelijk uiteengezet wat dit allemaal betekende.

De afdrukken die we daar zagen waren begin 1900 al bij toeval daar ontdekt bij een afgraving. Pas enkele jaren geleden is de afgraving daadwerkelijk ter hand genomen om deze dinosaurus-sporen bloot te leggen, waardoor ze ons thans tot lering kunnen zijn. Aanvankelijk vonden we het wel vreemd, dat de pootafdrukken -groter als die van een flinke olifant- zo schuin tegen de wand aan zaten. Doch als gevolg van allerlei onderaardse opwerking zijn ook daar hele delen van de aardkost naar buiten omgebogen, waardoor de aanvankelijk horizontaal liggende zandsteen -hier en daar overigens duidelijk zichtbaar- bijna haaks kwam te staan ten opzichte van de oorspronkelijke bodem. Dit verklaart ook dat de sporen van de dinosaurussen schuin op het zandstenentableau

zichtbaar waren. Sporen die uit de Jura periode (140 miljoen jaren terug) stammen, toen die grote op draken lijkende, overigens naar wordt beweerd, vrede-lievende monsters, daar over de zeestranden liepen. Als gevolg van de hoge temperaturen vormde zich al vrij snel een soort filmlaagje over de sporen, waardoor ze bewaard konden blijven bij de volgende vloed-golven.

Hieruit blijkt dus ook heel duidelijk dat de kust van de zeeën zich tot dit gebied uitstrekten. Dr. H. Friese heeft hierover onder de titel "Dinosaurier fährt vom Barkhausen im Wiehengebirge" een boek geschreven, waarin op voortreffelijke en duidelijke wijze ingegaan wordt op de dinosaurus en het mogelijk ontstaan van menselijk leven.

Bij gelegenheid zal daarop in dit blad nog wel eens worden teruggekomen.

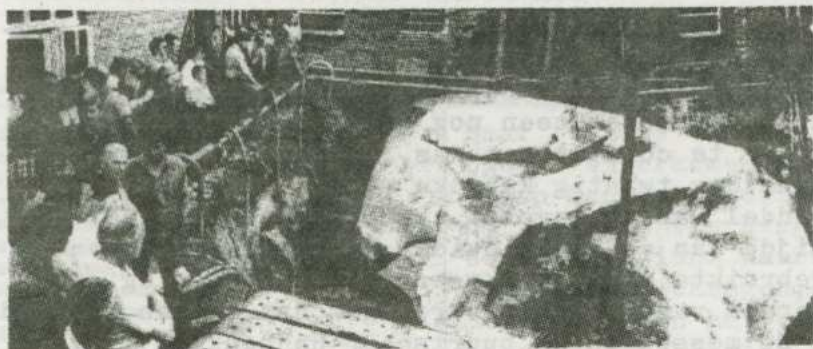
Zo zie je maar weer, dat de natuur nog steeds grote verrassingen voor ons mensen in petto heeft.

Een in dit verband toch ook wel bijzondere periode van moeder aarde was de "geboorte" van een getuige uit een iets latere tijd als de vorige, namelijk de ijstijd, toen ons land overspoeld werd met stenen, met keien van klein tot groot formaat, waarbij ik in herinnering roep de grote reusachtige steen voor het Rijksmuseum Twenthe te Enschede en de onlangs nabij het Duitse Georgsdorf uit het turf opgeviste vijftig ton zware steen, welke thans als "Findling aus dem Moor" de ingang van het plaatsje Georgsdorf siert.

Natuurgeweld heeft de steen eens naar dit gebied toegebracht, het geweld van de moderne techniek gaf hem nu een waardige bekijkplaats.

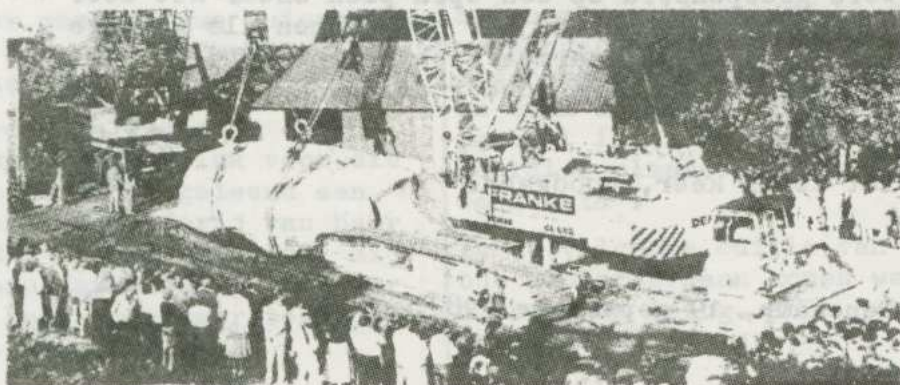
Een ijstijd-relequi van nog grotere omvang, van nog meer importantie -de grootste voor zover bekend in Europa- hebben we gezien in het Duitse Hahnenkamp bij Tonnenheide. De steen is tien meter lang, zeven meter breed en meet drie meter hoog. Het gewicht beloopt 350 ton. Zeven maal zoveel dus als die uit Georgsdorf.

In het kort wil ik, daarmee dit voorwoord afsluitend, u iets vertellen over deze trotse getuige uit de ijstijd.

Hahnenkamp

Verplaatsing steen
en schuur in augustus 1981.

Gezien het verloop van de ijstijd mag er volgens geologen vanuitgegaan worden dat deze steen rond de 200.000 jaar op zijn vindplaats heeft gelegen. Gebleken is dat deze steen nog groter moet zijn geweest daar te constateren was, dat er in vroegere tijd minstens twintig kubieke meter is "afgehaald" door middel van springstof. De boorgaten aan de bovenzijde van de steen duiden hierop. Deze steenslag gebruikte men onder meer voor wegeaanleg. De ouderdom van de steen wordt geschat op een miljard jaren. De mensen in de buurtschap Hahnenkamp wisten al heel lang, dat er een steen of iets dergelijks in de grond moest zitten, want al in 1915 werd de steen blootgelegd en opgemeten. Alle pogingen om de steen uit zijn ligbed te lichten liepen op niets uit. Daarom ook bedekte men de steen voor een groot deel maar weer met een laag zand. In de jaren zeventig kwam de idee van "berging" opnieuw ter sprake. De techniek was thans zover gevorderd, dat het de moeite waard was het weer te proberen. Maar er waren nog eerst een paar andere problemen te overwinnen. Er moest namelijk een driehonderd jaar oude "korenspieker" verwijderd worden. Deze stond vlakbij de vindplaats van de steen op het erf Klasing. Bovendien moest de hele zaak nog gefinancierd worden hetgeen uiteindelijk in augustus 1981 ook is gelukt, waardoor de arbeid kon beginnen. De vakwerkschuur werd in een keer door een grote kraan verplaatst naar de plek waar deze nu staat, terwijl vervolgens de steen met twee helemaal uit Bremen afkomstige reuzenkranen werd gelicht en tachtig meter vanaf zijn oorspronkelijke plaats werd gedeponereerd op een open plek onder het loof van ruim tweehonderd jaar oude bomen als getuige van de ijstijd, daarmee zichtbaar makend de geschiedenis van onze moeder aarde.

Töt tookn keer, goodgaon.

Denekamp, 19 september 1982.

H.Boink.

ik kom oet de natuur
ik bun veur 't vuur
te duur.

op de hoogte

In deze rubriek houden wij u dit keer onder andere op de hoogte van:

- portret meester Bernink
- bibliotheek meester Bernink
- openstelling bibliotheek
- nieuwe aanwinsten bibliotheek
- boerderijmuseum
- restaurant Oortmanmolen
- redactie-team
- wijziging donateursbestand

PORTRET MEESTER BERNINK

Bij gelegenheid van ons vijfjarig bestaan hebben wij in oktober 1980 een expositie georganiseerd over ons werk. Wij hebben dit toen min of meer ook in het teken van onze 2 "voorgangers", om het zo maar eens te stellen

- van de meesters Bernink en Dingeldein dus- gesteld.

Van de familie Dingeldein hebben we een door Bertha Jordaans-van Heek in 1949 vervaardigd portret van W.H. Dingeldein mogen lenen; later hebben we dit mogen behouden voor onze nieuwe huisvesting in het pand Kerkplein 4 te Denekamp.

Tevens is ons toen door mevrouw H. Bernink voor die expositie uitgeleend een pracht schilderij van haar vader J.B. Bernink, dat zij vanzelfsprekend graag weer in haar woonkamer terug wilde.

Maar toen we eenmaal ons nieuwe onderkomen provisoorsch hadden ingericht en het portret van Dingeldein een ons inziens waardige plaats had gekregen, ontstond er toch het verlangen naar een afbeelding van meester Bernink in ons "home".

Er werd eens contact opgenomen met mevrouw Bernink. Het leek ons namelijk goed mogelijk van het schilderij van haar vader een reproductie te laten maken. Hierin stemde mevrouw Bernink gaarne toe. Het resultaat is een bijzonder fraaie reproductie, zeer sprekend. Zo zeer zelfs, dat mevrouw Bernink het "moeten" vond dat het portret van een waardige lijst zou worden voorzien. Tenslotte heeft mevrouw Bernink gemeend deze kant-en-klaar ingelijste reproductie aan onze Stichting te moeten schenken, hetgeen ons bijzonder heeft veraangenaamd. Wij hebben dit aanbod graag in dank aanvaard en het portret intussen een voorbeeldige plaats gegeven in "ons huis".

In de volgende editie van ons contactorgaan komen we hierop nog terug.

BIBLIOTHEEK MEESTER BERNINK

Sinds een paar maand is de boekencollectie van de persoonlijke bibliotheek van meester Bernink in het bezit van onze Stichting.

In een afzonderlijk artikel besteden we daaraan nader aandacht. Graag willen we u daarnaar dan ook verwijzen.

OPENSTELLING BIBLIOTHEEK

Vanaf heden is de bibliotheek van onze Stichting weer iedere donderdagavond van 19.00 tot 20.00 uur open.

De boeken kunnen door de donateurs gratis geleend worden.

Behalve veel interessante boeken over archeologie, natuur en geschiedenis van Twente zijn er kopieën van markeboeken en andere belangwekkende papieren in het archief.

Deze kunt u altijd inzien.

Momenteel wordt er nog gewerkt aan de privé-bibliotheek van "meester Bernink". Deze boeken kunnen in de bibliotheek ingezien worden. Uitleenen is niet goed mogelijk gezien de staat, waarin sommige boeken verkeren.

Mocht u iets willen lenen en niet tijdens het openingsuur kunnen komen, dan kunt u altijd de bibliotheccaresse bellen om een afspraak te maken (05413-2434)

De lijst met nieuwe aanwinsten van de laatste drie maanden vindt u hieronder.

NIEUWE AANWINSTEN BIBLIOTHEEK

Shell journaal van Nederlandse monumenten; J.M.Fuxs en W.J.Simons.

Shell journaal van vorsten en paleizen; J.M.Fuxs en W.J.Simons.

Het Vlöggelen. Een oud gebruik in het stedeke van den Frankenkoning Odomar.

Wandelingen in de ongekunstelde natuur; V.V.V. Denekamp begin 1900.

De zomerverblijfplaats Denekamp; Parel van Twente; V.V.V. Denekamp.

Portret van Enschede; Adriaan Buter.

Taalatlas van Oost-Nederland en aangrenzende gebieden; K.Heeroma.

Nederland en Indië; A.Luinge en B. Stegeman.

Groote Historische Schoolatlas; H.Hettema jr.

BOERDERIJMUSEUM

We willen trachten u van de gaande ontwikkeling op de hoogte brengen, waarbij u tevens een globale indruk kunt krijgen van de plannen.

Let wel plannen, ideën, meer waarde mag er beslist nog niet aan toegekend worden.

De activiteiten om te komen tot een soort van boerderijmuseum zijn met ingang van 1 juli j.l. overgedragen naar een daartoe in het leven te roepen afzonderlijke stichting, omdat de materie te specialistisch een complex dreigde te worden voor onze Stichting Heemkunde.

De nieuwe Stichting zal de naam meekrijgen van "Stichting Landbouwhistorie en -techniek" en stelt zich tot doel te komen tot een museale collectie landbouw- en aanverwante werktuigen en voorwerpen, waarmee de techniek en de vooruitgang in de landbouw in Twente van na 1900 tot heden tot uitbeelding wordt gebracht.

Nu denk je bij een museum al gauw aan een min of meer statische collectie, welke veelal zo'n vijftig jaar geleden ophoudt. En dat is nu juist wat dit plan niet beoogt. Enerzijds wordt wel gestreefd naar conservering bewaren dus van alle mogelijke voorwerpen, werktuigen en machines, die door de tijd heen in de Twentse landbouw zijn gebruikt en zullen worden gebruikt. Anderzijds dient een dergelijke collectie te gaan leven om daarmee aan te geven hoe de techniek in de Twentse landbouw zich ontwikkelt. Uit dit laatste woord blijkt duidelijk, dat

de doelstelling van de nieuwe Stichting ook voorziet in wat komen gaat. Bovendien is men van mening dat dwars door het project heen dient te worden getoond hoe de mens door deze technische ontwikkeling en vooruitgang in de landbouw is beïnvloed. Het maatschappelijk gebeuren is heel belangrijk een belangrijk aspect.

De nieuwe Stichting is eigenlijk nog maar in de beginfase. Een eerste bespreking met de mogelijk toekomstige bestuursleden heeft plaatsgevonden. Het resultaat hiervan was dat ieder het plan een uniek project vond met hoge educatieve waarde, waarbij men

zich heel wel realiseerde, dat er nog wel eerst heel wat werk verricht moet worden.

Wij houden u op de hoogte.

RESTAURATIE OORTMANMOLEN

Zoals de meeste van onze lezers onderhand wel zullen weten is dat met de restauratie van de Oortmanmolen te Lattrop intussen een begin gemaakt is.

Dat deze restauratie mogelijk is geworden is te danken aan de activiteiten van de voor dit doel opgerichte Stichting Oortman-molen. Het molenmakersbedrijf

Wintels uit Denekamp heeft de restauratiewerkzaamheden op zich genomen; onder leiding van "molenbouwer" T. Rikkink vinden de werkzaamheden gestage voortgang. De nieuwe kap is al gereed.

De financiering van de restauratiekosten wordt voor ruim 40 procent door de gemeente Denekamp gedragen, terwijl voor de overige gelden (voornamelijk loonkosten) een beroep kon worden gedaan op fondsen ter bevordering van werkgelegenheid.

De totale kosten belopen ruim f.700.000,--. Een bedrag om over naar huis te schrijven, dat wel.

Het ziet er naar uit dat Lattrop over ongeveer een jaar een bijzonder fraaie attractie bezit, waarop de gemeenschap terecht trots mag zijn.

REDACTIE-TEAM

In het vorige nummer van dit contactblad konden we er melding van maken dat de redactie eindelijk met een persoon was uitgebreid. We stelden daarbij dat er gestreefd werd naar een redactie-team van minimaal vier personen, waardoor de continuïteit dan in zekere mate gewaarborgd zou zijn.

Dat laatste willen we toch nog eens nadrukkelijk on-

derstrepem om de voortgang van de redactiewerkzaamheden niet in de knel te laten komen. Want zoals het veelal gebeurt met redacties van contactbladen moeten deze zelf voor een groot deel voor tekst zorgen.

Daarom nogmaals: wie voelt hiervoor en wil hierover wel eens met ons van gedachten wisselen? De adressen staan voorin vermeld.

Reacties zijn van harte welkom!

WIJZIGING DONATEURSBESTAND

Het afgelopen kwartaal konden we maar een matige aanmelding noteren, namelijk slechts één donateur. Dit is: Mevr.G.Maatman, Spiekweg 8, Lattrop.

Daarnaast hebben drie personen te kennen gegeven hun donateursschap te willen beëindigen. Het zijn: Mevr.M.J.Nijhuis-Reestman, uit Denekamp
Gerh.Busscher uit Denekamp
Norb.Busscher uit Denekamp.

Vanzelfsprekend vinden we deze ontwikkeling niet plezierig. We hopen dan ook dat ons donateursbestand de komende winterperiode mag toenemen. We zullen daaraan alles doen, wat we kunnen. Doet u ook mee? Laat dit blad eens aan vrienden, burenen en familieleden lezen.

aandacht voor

Wij vragen uw aandacht onder meer voor:

- verslag zomerexcursie Bentheim
- officiële opening nieuwe huisvesting
- Jaarboek Twente 1983
- Werkgroep Geschiedenis
- Najaarsbijeenkomst

VERSLAG ZOMEREXCURSIE NAAR BENTHEIM

Van de heer H.J. Asma ontvingen we de volgende impressie van de zomerexcursie

Zondag 11 juli j.l. organiseerde de Stichting Heemkunde Denekamp een excursie naar het kasteel in Bentheim, voor haar leden en introduce's.

Toen om ongeveer 14.30 uur voorzitter Borgman een kort welkomstwoordje sprak, hadden zich bij de ingang van het kasteel zo'n 60 grote en kleine Denekampers verzameld.

De Bentheimer gids, die de rondleiding verzorgde, gaf eerst een kleine inleiding bij de poort over het ontstaan, de geschiedenis, de bouwstijlen enz. van de verschillende delen van het kasteel. In de voorhof vervolgde hij z'n verhaal, dat hij overigens hield in het plat-Duits, zodat hij voor vrijwel ieder goed te verstaan was en de hulp van de "tolk" (een uit ons gezelschap die haar diensten aan-

bood!) haast niet nodig had.

Hij doorspekte zijn verhaal geregeld met grappige gezegdes en gedichten. Na deze eerste uitleg, buiten, werd het kasteel zelf bekeken. Achtereenvolgens de Catharina-kerk en de 15de eeuwse toren; de 12 meter diepe folterkelder werd alleen vanaf de bovenkant bezichtigd.

Het familie-museum, dat ook in het kasteel is ondergebracht, bevat oude boeken, kaarten, penningen en munten; verder andere oudheidkundige voorwerpen, een stamboom van het geslacht van de graven van Bentheim enz.

Buiten het kasteel met z'n 5 meter dikke muren gekomen vertelde de gids, dat het beeld, de "Herr God van Bentheim", ± 1000 jaar oud is en bekend is tot in Oost Duitsland, en verder dat het beeld binnenkort naar binnen wordt verplaatst, omdat het teveel heeft te lijden van weer en wind.

Het kasteel wordt momenteel bewoond door twee broers van de graaf van Bentheim, die zelf in het kasteel van Burgsteinfurt woont, dat ook tot zijn bezittingen behoort.

Toen wij het slot verlieten,

kwam toevallig "Fürst Christian" in een grote Mercedes aangereden voor een bezoek aan zijn kasteel Bentheim.

Voor ons was dit een pracht einde van deze leerzame en interessante excursie op die warme juli-zondag.

OFFICIELE OPENING HEEM- KUNDEHUIS

Op donderdag 7 oktober a.s. wordt ons nieuwe onderkomen, het pand naast Huize Keizer, Kerkplein 4, officieel geopend.

Het huis is al enige tijd in gebruik als vergaderruimte en ook de bibliotheek is er al bijna een jaar geleden in ondergebracht.

Omdat niet iedereen bij deze opening aanwezig kan zijn, de ruimte is er helaas niet groot genoeg voor, hebben we besloten om aansluitend op vrijdag 8 oktober t/m. zondag 10 oktober open dagen te houden, zodat al onze donateurs en hopenlijk ook vele andere belangstellenden een kijkje kunnen nemen. U kunt dan niet alleen het huis zelf bezichtigen, maar ook een soort expositie waarop diverse standjes staan, die de verschillende werkgroepen van de stichting heemkunde daar zullen inrichten.

Elke werkgroep wil u laten zien waarmee ze de afgelopen zeven jaren bezig zijn

geweest en zo mogelijk datgene wat ze in de toekomst nog van plan zijn te doen. De tentoonstelling heeft dan ook als motto: "de stichting heemkunde Denekamp, wat ze hef daon, wat ze döt en wat ze van plan is te daon".

Ook de bibliotheek staat deze dagen voor u open; deze drie dagen uiteraard alleen voor bezichtiging, met o.a. een hele collectie boeken uit de nalatenschap van meester Bernirk. Verder zijn er oude markeboeken, krantenknipsels, enz.

Cok is er een dia-voorstelling van dia's gemaakt van oude foto's. Waarschijnlijk komt u er nog oude bekenden, oude gebouwen, al of niet vergeten of verdwenen plekjes op tegen.

Cude bidprentjes van bekende Denekampers zijn er te zien, oude foto's en Ansichtkaarten, oude voorwerpen uit Denekamps bodem.

Tegen een kleine vergoeding is er een prachtige pentekening van ons nieuwe huis te krijgen; ook tekeningen van andere bekende Denekampse huizen zijn er te koop, zoals van huize Breklenkamp, Bögelscamp, Singraven, Noord Deurningen enz.

Het bekende fotoboek van Denekamp en uitgaven van onze stichting, oude nummers van ons contactblad "t Onderschoer" kunt u er kopen.

Om het geheel nog gezelliger te maken bieden we u, ook al tegen een geringe vergoeding, een kop koffie aan.

Kortom het is echt de moeite waard om er enkele uren voor uit te trekken, u ziet dan met eigen ogen welke voordelen het bezit van een "eigen huis" voor heemkunde betekent, want het is wel de bedoeling dat dit huis ook wordt gebruikt.

Daarom ook stellen we scholen in de gelegenheid om hun leerlingen iets meer van Denekamp te laten leren kennen. Op vrijdag 8 oktober tussen 10.00 en 17.00 uur, is men van harte welkom.

Als u lezer nog geen donateur bent van de stichting heemkunde Denekamp, dan kunt u zich tijdens de openhuis-dagen opgeven; we kunnen nog veel donateurs en actief-medewerkenden gebruiken, want er ligt nog werk genoeg op dit terrein te wachten.

Tot ziens op 8, 9 of 10 oktober 1982 op het Kerkplein 4 te Denekamp.

JAARBOEK TWENTE 1983

Het nieuwste Jaarboek Twente 1983 verschijnt binnenkort weer. Degene onder de donateurs, die de laatste jaren een boek via ons bij

voorinschrijving hebben besteld, krijgen wederom een bestelformulier.

De afhaalprij is f.14,-, terwijl het jaarboek straks in de winkel f.17,- gaat kosten.

Mochten er verder donateurs zijn die ook op deze wijze in het bezit willen komen van het Jaarboek dan wordt men verzocht dit te bestellen op het adres: Diepengoor 16 te Denekamp.

Uit de wederom sterk gevarieerde inhoud van het nieuwe Jaarboek melden we u enkele titels.

- Voer voor het vee: van spurrie tot duivebonen
- Sint Jaapik in Twentelaand
- Kreeften in Twente, levend en fossiel
- De toekomst van het Twentse landschap
- De knipmuts in Noord-Oost Twente
- Kroniek van de belangrijkste gebeurtenissen van het afgelopen jaar in de regio Twente.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

Ook dit herfstseizoen en het komende winterseizoen zal getracht worden op zinvolle wijze iets te gaan doen. Er zijn ideeën genoeg; het ontbreekt meestal alleen aan de mensen, die er zich voor in willen zetten. Het is zo gemakkelijk alleen maar te praten, maar daarmee kom je er natuurlijk niet. De werkgroep heeft ook mensen nodig die daad-

werkelijk de handen uit de mouwen willen steken, dat is gewoon hard nodig. Tevens willen we hier al vast aankondigen dat de huidige coördinator van deze werkgroep voor langere tijd als zodanig niet meer beschikbaar is, in verband met andere verplichtingen. Wel zal hij de activiteiten van de werkgroep blijven volgen. Meer daarover zal u tijdens de open-huis-dagen, die bij gelegenheid van onze nieuwe huisvesting zullen worden gehouden in het weekeinde van 8 tot en met 10 oktober 1982, worden meegedeeld.

NAJAARSBIJEENKOMST

De gebruikelijke najaarsbijeenkomst vindt dit jaar plaats in een van de buurtschappen en wel in Lattrop. In zaal Arends zal daar op 15 november 1982 mevrouw Hesselink-van de Riet uit Albergen een lezing verzorgen over

Deze lezing wordt belicht met mooie dia's.

De toegang is gratis. U mag introducties meenemen. De avond begint om 20.00 uur. Wilt u zich wel aan de tijd houden? Graag tot ziens!

FOLKLORE IN TWENTE

Onder deze titel is een geluidscassette samengesteld

door de Onderwijswerkgroep "Heemkunde Twente". Opgenomen zijn voornamelijk de traditionele liederen, behorend bij de gebruiken van de jaarronde, zoals die in Twente nog leven. De cassette is uitgegeven door de Stichting Stad en Land van Twente (Twente Akademie) en kost f.11,95 afhaalprijs (adres Oude Almeloeweg 78 te Borne) of bij toezending f.14,25 (inclusief verzendkosten).

BETALING CONTRIBUTIE

Mocht u vragen hebben over de wijze van betaling, stelt u zich dan in verbinding met onze penningmeester de heer W.A.J. Nijhuis, Kasteellaan 4 Denekamp; tel. 05413-1453.

gelezen voor u in de krant van nu

Het afgelopen kwartaal heb ik uit de kranten voor u weer de volgende berichtjes genoteerd.

Als u eens een artikel zoekt dan kunt u daarvoor terecht bij de bibliotheek van onze stichting.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Gezinbl.: Gezinsblad voor Oldenzaal en omgeving; D.W.: Denekamps Weekblad.

Mocht u overigens nog interessante kranteartikelen hebben dan houd ik mij aanbevolen.

Een monument voor vrouwen die geurden naar heiligheid (Tub. 26-5-1982).

Standbeeld zusters in Denekamp onthuld (Tw.C. 7-6-1982)

Pinkstergebruiken in Ootmarsum (Tw.C. en Tub. 1-6-1982).

Heemkunde Ootmarsum: Studie naar grens Twente-Bentheim (Tub. 4-6-1982).

"Dat is nu de Zeppelin" Luchtschip 50 jaar geleden op vliegveld Twente (Tw.C. 5-6-1982).

Landbouwwerktuigen op Los-Hoes-complex (in Ootmarsum) (Tw.C. en Tub. 15-6-1982)

Vijftig jaar "Overijssels Landschap" een natuurbeschermingsorganisatie (Tw.C. 16-6-1982).

Denekamp heeft nieuwe schaapherder (Tub. 18-6-1982 en Tw.C. 19-6-1982).

Geen geld voor aankoop landgoederen in Twente (Tw.C. 21-6-1982).

Landgoederen bedreigd door gebrek aan geld (Tw.C. 1-7-1982).

Kogelwerpen is een sport die je niet meer loslaat (Gezinsbl. 23-6-1982).

Expositie antieke kleding in Huize Keizer (Tub. 23-6-1982 en 25-6-1982; Tw.C. 23-6-1982 en 25-6-1982).

Stamboomonderzoek: Wroeten in ons familieverleden (Tw.C. 19-6-1982).

Cursus Twents in Ootmarsum (Tw.C. 29-6-1982).

Heruitgave boek over Twente van Jan van den Dungen (Tw.C. 30-6-1982).

Aardbeving (in Koblenz) in Denekamp geregistreerd (in Natura Docet) (Tw.C. 30-6-1982).

Excursie heemkunde Denekamp naar Bentheim (Vizier 7-7-1982).

Bijna 20 mille voor Natura Docet; comité zomerzegels verdeelt bijdragen (Tub. en Tw.C. 7-7-1982; D.W. 15-7-1982).

Veel belangstelling voor presentatie L.P. "Thuis in Ootmarsum" (Tw.C. en Tub. 15-7-1982; Vizier en Gezinsbl. 21-7-1982).

Singraven als object van wanbetaling in 1651 (uit de serie: rondgang langs oude huizen en kastelen) (Tw.C. 17-7-1982)

Poortbulten (arboretum in De Lutte) heeft voorlichtingscentrum (Tub. en Tw.C. 28-7-1982).

Winkelerf en sierbestrating maken Denekamp gezelliger (Tw.C. en Tub. 23-7- en 14-8-1982).

Nog ruim vijf mille nodig voor restauratie Oortmannmolen (Lattrop) (Tw.C. 31-7-1982).

Vlinder is helemaal terug (Tw.C. 7-8-'82)

Gedenkteken voor twee Twentse Globe-trotters (Damhuis en Monnik) (Tw.C. en Tub. 9-8-1982).

Telmerken in gebinten Albergse boerderijen(een onderzoek van de heemkunde Albergen)(Tub.12-7-1982 en Tw. C. 23-7-1982).

Overijssel heeft een werkgroep volkskunde(Tub. 29-7-1982).

Een beeldschone kalender (met tekeningen van J.Jans) 1983 f.10,-)
(Vizier 4-8-1982).

Tijdens ophaal-actie historische kring Vriezenveen, gouden lamp gevonden (Tw.C. 10-8-1982).

Maaien met de zicht in Albergen ver-eeuwigd.(Tw.C.11-8-1982).

"Veldnamen hebben boeiende historie" aldus Peter Meerdink die naar veldnamen speurt in Winterswijk en omgeving.(Tub. 7-8-1982).

Opgravingen in Bentelo leveren succes-sen op.(Tub.17-8-1982).

Heemkunde Weerselo onder dak in oude gemeentehuis.((Tw.C.20-8-1982).

Beeldhouwers in de kloostertuin (klooster Frenswegen in Nordhorn). (Tub. 25-8-1982).

Vogelstand in Twente neemt af(Tub. 27-8-1982).

Zomer wel fraai maar geen topper. (Tw.C. 1-9-1982).

Zomer gemiddeld iets droger dan normaal (Tw.C. 7-9-1982).

Gerard Olde Achterhuis (uit Losser) is blij met bidprentjes.(Tw.C.4-9-'82

Van Commanderie (Ootmarsum resteren slechts herinneringen(gezinsbl.8-9-'82

In Vizier werd met enkele onderbrekingen de serie "De geschiedenis van Twente" door G.J.Kokhuis voortgezet. (Vizier 8-9-1982).

In het dagblad Tubantia verschenen van half juni tot in september 1982 een serie artikelen onder de titel "Stille Getuigen" over monumenten e.d. in Twente.
Uit Denekamp: "Het landkruis en de

veldgang in Mekkelhorst"(20-7-1982)
"Kapel voor een burgemeester" (de Wynia-kapel)26-7-1982)."Het graf diep in het bos"(in 't Harseveld)3-8-1982.
"Een steen voor een groot schilder" (aan de Frensdorferweg in Lattrop ligt een forse zwerfkei ter herinnering aan de kunstschilder Jongkind (13-8-1982) en tenslotte "Een rooster tegen varkens en duivels" (4-9-1982) over Kerkhofroosters in Delden en Denekamp (bij Huize Keizer). Deze serie wordt nog voortgezet.

Van 3 augustus t/m 21 augustus verscheen in het dagblad Tubantia een serie artikelen van Henk Boom die in augustus j.l. dezelfde tocht door Twente maakte en zoveel mogelijk op dezelfde wijze als die de Zwolse journalist Harm Boom in 1846 maakte en beschreef in het boek "uit Mijne Reisportefeuille". (waarbij ze beide o.a. Denekamp aandeden).

Samenstelling: H.J.Asma.

voor u, door u

Met deze rubriek wil de redactie trachten rechtstreeks in contact te komen met lezers die willen reageren. Een goede mogelijkheid om elkaar op papier ook eens te ontmoeten.

Van de Heer G.M.J. van Beurden uit Denekamp ontvingen we een schrijven over straatnamen en dergelijke. Hij schrijft o.m. : "Al lezend op bevrijdingsdag in 't Onderschoer (want we moesten toch zonodig een vrije dag hebben/nemen!) ontwaarde ik op pag. 36 de problematiek ten aanzien van de bekendheid inzake de betekenis van de Denekamper straatnamen. U vraagt zich dan af waar de naam Hopmanstraat vandaan komt. Ik piekerde daar ook over en dacht aan de daaraan gelegen woning van de directeur van het GEB. Zou die vroeger bij de verkennerij geweest zijn en daarin een leidersfunctie van "Hopman" (zo noemde men dat in die tijd) hebben vervuld???? Jammer dat u er geen prijsvraag aan had verbonden, anders was ik zeker een tientje rijker geworden! En even verder: "Aan de naam van menig straat is dikwijls een hele geschiedenis verbonden, die juist voor de ingezetenen

van ons dorp en de kerkdorpen interessant is en veel minder voor de "vreemdeling" die de weg in ons mooie Denekamp zoekt. Het is juist de geschiedenis die aan een bepaalde straatnaam diepte en betekenis geeft. Vandaar mijn voorstel: waarom besteden we in 't Onderschoer niet telkens een tweetal pagina's aan de geschiedenis, die aan een bepaalde straatnaam is verbonden. Te beginnen met de letter A. Weet u waar AA-Broek in het Denekampse is te vinden? Konkreet dus: laten we aan de betekenis van de straatnamen in Denekamp in 't Onderschoer' regelmatig aandacht besteden en daarbij ook de geschiedenis (beknopt) betrekken die daaraan is verbonden. Dat bevordert het leefmilieu in die straat en geeft ideeën als er in de straat nog eens wat versierd moet worden..... Als een paar geïnteresseerden de koppen bij elkaar steken (dat heet dan weer een werkgroep), dan zouden die de redactie daartoe behulpzaam kunnen zijn. Wie speelt de bal verder....."

Deze reactie nodigt aller-eerst uit tot het plaatsen van een aantekening. De

misschien toch wat simpele verklaring voor de naam Hopmanstraat houdt niet de juiste betekenis in van wat hier in Denekamp met "Hopman" is bedoeld. De naam Hopmanstraat is namelijk afgeleid van het erf Hopman dat hier heeft gestaan, toen deze straat nog niet anders was dan een zandweg. Vervolgens zou je na kunnen gaan waar de hier in Denekamp overigens van oudsher niet erg bekende erfnaam "Hopman"weg komt en zijn ontstaan dankt.

En dan zijn we daadwerkelijk bezig met het verklaren van straten en het onderzoeken van de diepere achtergrond van de naam. Een bezigheid waar onze briefschrijver wat verderop in de brief opduikt en waarvan hij zou kunnen weten uit eerdere publikaties in 't Onder-schoer, dat een aantal mensen van de werkgroep geschiedenis hiermee bezig is. Informatie leert mij dat men al van een flink aantal namen de "achtergronden" heeft weten vast te leggen.

De volgende stap dient dan inderdaad te zijn-zoals ook tijdens bijeenkomsten van de werkgroep al enige keren is gesuggereerd- het publiceren van de gegevens in een serie in 't Onderschoer.

Tevens is de gedachte gelanceerd het geheel te bundelen tot een afzonderlijke brochure.

In welk tempo een en ander aan bod zal komen hangt mede af van de beschikbare tijd van de mensen, die er momenteel mee bezig zijn.

Dat het alle aandacht heeft zal briefschrijver nu ongetwijfeld wel willen aan-nemen.

Van de heer Haamberg uit Slagharen mocht ik wederom een brief ontvangen. Dit keer gaat de heer Haamberg in op een vraag uit deze rubriek van de vorige aflevering van ons blad. Gevraagd wie kon vertellen waarom of de boer vroeger melk afroemde.

De heer Haamberg hierover: "Toen de zuivelbereiding nog uitsluitend plaatsvond op de boerderij, gingen de vrouwen na het melken met de emmers naar de melkkamer om de melk te zeven door een doek of zeef in ondiepe kuipen, vleuten genaamd. Daarin werd de melk bewaard tot dat men ze karnde, hetgeen in onze streek meestal geschiedde zonder voorafgaande afroming. Wanneer men de melk in zo'n vleute niet afroemde, maar -afhankelijk van het weer- een drie- tot vijftal dagen liet verzuren en dik worden, kreeg men de zogenaamde plondermelk (gestremde melk). Men kon de melk echter ook eerst afromen en vervolgens de room in de karn doen om er boter uit te karnen.

De ondermelk, die na het romen in de platte kuipen overbleef, de zogenaamde vleute(n)melk (afgeroomde melk), werd dan verwerkt tot kaas.

Een beetje ondermelk gemengd met kalk was ook een heilzaam middel voor het witten in de stal.

De room werd -al of niet afgeschept- ook wel met suiker bestrooid en gegeten als lekkernij.

Het woord afromen wordt ook in figuurlijke zin gebruikt en betekent dan: het beste ergens afnemen. In dit verband is het mij onbekend of de boer ook -toen de boerderij geen zelfvoorzieningsbedrijf meer was en de melk naar de melkfabriek ging- uit een soort winstbejag of een of andere vorm van zelfzucht bleef afromen. Vergelijk een spreekwoord als: 'n Room is daor a lang van 'n pot: de armoede is daar zo ver voortgeschreden dat schraalhans er keukenmeester is."

Aan het eind van de brief deelt de heer Haamberg mee, toch voorlopig nog te moeten afzien van een grondig onderzoek naar de geschiedenis van Tilligte, omdat zijn werkzaamheden hem dat op dit moment nog niet toelaten, hoewel hij bijzonder geïnteresseerd is in die geschiedenis, vooral waar het gaat om de boerenerven. Vanzelfsprekend vinden we

dit jammer. Maar even vanzelfsprekend ook dient zijn aangegeven redenen gerespecteerd te worden.

Mevrouw Bos-Hermelink heeft weer voor een herinneringsbeeld uit haar kinderjaren gezorgd. Ik hoop dat er nog vele van deze verhalen mogen volgen. Ook heeft ze naar aanleiding van het artikel "God en Godsdeunst in 'n Twents'n spraak" een aantal andere oude Twentse spreuken op papier gezet. Elders in dit blad treft u deze aan.

Heel hartelijk bedankt, mevrouw Bos-Hermelink. En u weet het: de redactie van dit blad houdt zich graag aanbevolen.

Vervolgens een brief van mevrouw Niehoff-Ensink (erve Schiltman) uit Noord Deurningen. Deze mevrouw reageert op een aantal vragen in de vorige editie van dit blad. Graag laat ik mevrouw Niehoff-Ensink zelf aan het woord, waarbij zij eerst het een en ander vertelt over een "sopscholdook".

"Vroeger werden de koeien en varkenssoppen gevoerd. Heel vroeger werden dikke knollen, bieten en aardappels gekookt in een grote kokpot, dat werd door elkaar gedrukt, met een meshaak of een krebber (stampot)soppen gemaakt.

Bij ons zat vroeger nog een haak of lus midden op de deel, en dan konden ze de ketel met 't haol van het losse vuur voor de koeiendmaien. De beste koeien, die pas een kalf hadden kregen er nog liemmèl doorheen. Dat werd dan in emmers voor de koeien en varkens gebracht. En dan waren de emmers vuil, de randen zaten vol soppen en daarom deed je dan een soppenscholdoek voor.

Scholdoek betekent schort. Sopscholdoek of ook genaamd zakschort, die werd gemaakt van een jutezak. De jutezak werd eerst losgetornd, van boven een boord opgenaaid en van onder gezoomd. Een paar banden aangenaaid, van achter gekruist en van voren gestrikt. Flink ruim en lang zodat je de kleren schoon hield. Die werd met vuil werk gedragen vooral met voeren, omdat de emmers zwaar en ruw waren.

En dan het hach of hacheand. Dat was het onderste stuk van een boom die gekapt was en nog in de grond zat.

't Pakhok was meestal de laatste kamer op de deel naast de paardestal waar van alle rommel instond, van eieren tot vuile was, gereedschap, lômpen; oude klompen enz

De boer roomde de melk af, om van de room boter te maken en de afgeroomde melk was goed voor de kleine kalfjes en biggetjes."

Dit laatste is dan een mooie toevoeging aan de uiteenzetting hierover door de heer Haamberg.

Graag bedankt voor uw reactie mevrouw Niehoff-Ensink.

Tot slot nog weer een paar oude uitdrukkingen, gezegden of woorden, waarvan de betekenis of achterliggende gedachte een nadere verklaring vereist, die ik u lezer wil vragen te geven.

Wat betekent de aanduiding "Kipboom", welke voorkomt in Agelo? Er is zelfs een weg daar die deze naam draagt.

Wie kan een verklaring geven voor de ook nu nog wel gebruikte uitdrukking "Morgn oaver acht dage, kom wie", terwijl men daarmee bedoeld "morgen over een week komen we"?

Wat verstond men eertijds onder "schooierskost"?

H.Boink.

In de vorige twee afleveringen heb ik het een en ander uiteengezet over de geschiedenis van het glas-in-lood, het branden van glas enz. In deze laatste bijdrage vertel ik u in 't kort iets over de nieuwere ontwikkelingen op dit gebied.

Glas in beton

Voor deze techniek wordt veel dikker glas gebruikt, dan bij glas-in-lood en wordt beton gebruikt in plaats van lood. Het is niet moeilijk te begrijpen dat aan een ontwerper van glas-in-beton heel andere eisen worden gesteld dan aan een ontwerper van glas in lood.

Glasschilderverf kan hierbij niet worden gebruikt terwijl de ontwerper gebonden is aan de glas(tegel)maten. De dikte van het glas maakt het noodzakelijk, dat het wordt gekapt. Dit kappen geschiedt eveneens volgens schablonen en vraagt van de glassnijder een grote bedrevenheid. Het is de bedoeling dat door een voorsnede met de diamant de tegel met de kaphamer op een doornaambeeld in de juiste vorm springt. Bij deze techniek dient rekening te worden gehouden met veel breuk.

Na het kappen worden de glasstukken in een van te voren gemaakte bekisting gelegd en wordt de bewapening aan gebracht. Daarna kan de betongieter met zijn werk beginnen. Na enkele dagen kan de bekisting worden weggenomen en kan met de afwerking worden begonnen. Technische correcties kunnen nog worden aangebracht, andere correcties zijn niet meer mogelijk.

Het glas in beton is nog een betrekkelijk jonge techniek. Een techniek van nog jongere datum is het glas-in-kunststof, bijvoorbeeld polyester.

Appliqué

Als verder transparante toepassing van gekleurd glas moet de appliqué-techniek worden genoemd. Het is een variatie van glas-in-lood, doch nu zonder lood als

bindend element. De gekleurde glasscherven worden op een spiegelruit geplakt door middel van een zeer goed hechtend transparant plakmiddel. Mogelijkheden tot correcties zijn na het plakken niet meer aanwezig.

Verre murail

Dit is schilderen op melkglas of op licht getint opaline en dikwijls afwisselend met antieke glaskleuren. Het is een aanzicht schilderen op glas, aan te brengen op een wand. De werkwijze is praktisch hetzelfde als bij glas-in-lood, alleen het loodzetten ontbreekt. Aan het snijden van het glas worden zeer hoge eisen gesteld.

Na het branden worden de scherven met een hechtmiddel op de wand aangebracht. Hier wordt vaker gebruik gemaakt van de zogenaamde email-verven.

Iets over het lood

Tot slot van dit artikel over glastechnieken nog iets over het daarbij te gebruiken lood.

De loodstrip bevat een kern en twee sleuven. In de beginfase van de glazenierskunst waren de gleuven ondiep, omdat deze in de kern werden geschaafd. Later komt de zogenaamde loodmolen in gebruik; het lood wordt dan gegoten in een scharnierende gietstang. Deze gietstaven worden daarna door een loodmolen getrokken, omdat het profiel in de vorm van een I nog te dik is. Thans worden kant-en-klare loodstrippen in de handel gebracht, welke variëren van 5 tot 30mm. In bepaalde gevallen wordt ook wel gewapend lood gebruikt. Dit is een strip waarin bijvoorbeeld een stalen kern is gestoken.

Ondanks dat lood een vrij zacht metaal is heeft het toch een (behoorlijke) levensduur van plm. 100 jaar. Daarna zal een raam opnieuw verlood moeten worden.

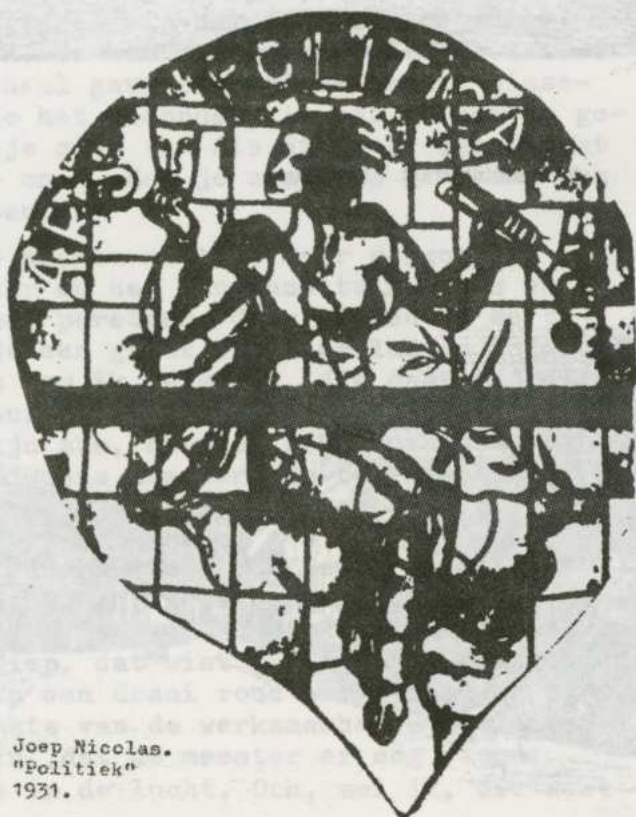
Aangezien lood in verschillende maten beschikbaar is kan hiervan een dankbaar gebruik gemaakt worden bij de opbouw van een compositie voor een glas-in-lood raam.

Met deze artikelen over glas- en glastechnieken heb ik hopelijk een bijdrage geleverd, waarmee met nog meer kennis van zaken glas-in-lood ramen bewonderd

zullen worden.

Wellicht kan in de toekomst nog eens nader worden ingegaan op de glas-in-lood ramen van Sint Nicolaaskerk te Denekamp, waaraan grote telgen uit de bekende Nicolasfamilie hun beste krachten hebben gegeven.

W.A.Beekman.

Joep Nicolas.
"Politiek"
1931.

Wilhelminastraat. Denekamp

de rooksterren

Wat er de eerste tijd in mijn leven gebeurd is, daarover wil ik jullie nu iets vertellen. Op zaterdagmiddag waren wij altijd vrij van school en dan sprak ik altijd af met mijn vriendinnen, wat we op zondag zouden doen.

Op een keer besloten we naar de eerste Mis te gaan. Want in de volgende Mis, de Hoogmis, kwamen de boeren met hun vrouwen en die zetten hun zeilwagens, voor een café dicht bij de kerk. Dan stapten ze elk met een dikke dampende sigaar de ingang van de kerk binnen en legden de peuken, lang of kort, in de holte tussen de Bentheimer stenen. De Mis was nog maar net begonnen, of wij meisjes, haalden die peuken eruit. En nu gingen wij dampend naar de zeilwagens en rookten. We hadden de grootste lol..... Maar natuurlijk heel gauw al werd de eerste misse-lijk. Daar heb je het gedonder, ik heb je nog zo gewaarschuwd, dat je niet van die diepe trekken moest doen, en niet zo snel. Had je naar óns gekeken, dan was het niet gebeurd.

Nu konden we die peuken niet zo maar weggooien, en liepen toen achter de heg van onze tuin langs en daar onder de oude pereboom, daar wilden we ze begraven. Ik haalde een groot rabarberblad en legde ze erop. Vervolgens nam ik de schop, die daar stond, om een gat te graven. "Toe, mag ik het eerste met de schop?" vroeg mijn zus, die nog erg bleek was. Maar, o jee, daar stond onze meester, de buurman, te kijken.....En onder het toeziende oog van hem, ging het graven verder. Mijn zus was al een goed eind de grond in, toen ik hard riep: "Suffert, schei uit!" Je steekt de Amerikanen in de voeten!". Ik had wel gehoord dat Amerika aan de andere kant van de wereld lag, maar hoe diep, dat wist ik niet". Toen rolden we alle peuken in een draai rond en gooiden er zand over. In die drukte van de werkzaamheden had niemand van ons er erg in, dat de meester er nog stond; maar hij staarde in de lucht. Och, zei ik, die weet

toch niet wat wij daar verstopt hebben; we gingen langs een andere kant naar huis terug.

Die middag aan tafel had mijn zus, die nog erg bleek zag, nu de meeste praatjes, aldoor maar over sigaren. Ik gaf haar dan stiekum een duw, maar vader had al lang iets opgevangen en vroeg toen: "Wie van jullie weet een paar sigarenpeukjes te liggen? Daar kan ik veel geld voor krijgen en wie er mij aan helpt krijgt iets mee!" "Ik wel riep mijn zus, en ze ging met Vader naar de "opslagplaats". Toen was de boot aan. Ze moest precies vertellen hoe we er aan gekomen waren.

Dat was de straf: de hele week thuis blijven, aard-appelschillen en de klompen schuren.

Nu weten jullie dat roken héél slecht is voor de gezondheid. Neem dus maar geen voorbeeld aan de rooksterren van dit ware verhaal. Maar de herinnering eraan is gebleven.....en meester Dingeldein heeft nooit gevraagd wat wij op die zondag daar begraven hadden.

E.Bos-Hermelink.

"-Ne brugge oet 't vuusken
is nich meer weerd as
'n kruusken".

Hoewel we het herfstweer nou nog niet direkt om ons heen voelen gebiedt ons de kalender toch dat de herfst zijn intrede heeft gedaan.

Daarmee is ook de herfstvakantie weer een stap dichterbij, menigeen in dit gedeelte van het land nog maar amper de zomervakantie achter de rug heeft, denk ik.

En als ik dan aan de herfstvakantie denk, komt bij mij die regenachtige herfst van vorig jaar weer in beeld toen we een week in het Drentse Dwingeloo vertoefden.

We bezochten daar onder andere het zeemuseum Mira-Mar in Frederiksoord. Vandaar die vreemde aanduiding boven dit artikel.

Graag zou ik u even mee willen nemen naar dat museum dat ook op een niet regenachtige dag zeker het bezoek waard is.

Zo kwamen ook wij daar vorig jaar op een die als maar door regende dinsdag even na het middaguur in Frederiksoord terecht bij het zeemuseum "Mira-Mar". Toen we daar om klokslag half twee aanbelden -want dat bleek wel noodzakelijk, zo we later nog zouden merken- wilde juist een wat oudere dame naar buiten komen. "Komt u binnen", zei ze, "ik wilde net even de goudvisjes buiten in de vijver wat voer brengen. Die hebben jongen. Dan moet je die beestjes extra verzorgen". Maar ze liet haar voorgenomen activiteit even voor wat het was, en ging weer mee naar binnen.

Want, wat bleek? Zij was de directrice, conservator, administrateur, kaartjesverkoopster en ga zo maar door. Het was haar "eigen" museum!

We hadden hier te doen met Mej.dr. Jeanne Warners. Zij had dit museum in 25 jaar tijds persoonlijk bijeenvergaard, zo bleek later. Telkenjare komen hier nu zo'n 24.000 bezoekers.

Eerst moesten we onze natte jassen in de garderobe achter laten. "Deze bevochtigen de vitrines zo", zei mej. Warners. En daar had ze inderdaad gelijk in.

De kinderen kregen een pepermuntje. In een kleine ruimte waar "privé" opstond, moesten de tassen achtergelaten worden. Daarna moesten we onze namen in het gastenboek zetten. (alleen voor iedereen ouder dan 15 jaar).

Spoedig na ons kwamen meer mensen. Wij gingen eens voorzichtig in dit als schelpenverzameling begonnen museum rondneuzen. Een klassiek museum, in de stijl van het vroegere meester Bernink's Natura Docet. Na een goed half uur, hadden we zo ongeveer een derde gedeelte bekeken -met kinderen gaat het vooral in dit soort museums- wat sneller dan een volwassene mischien wel wil. Inmiddels waren er zo'n vijftien bezoekers, waaronder verschillende kinderen. Opeens vernamen we dat we weer terug moesten naar het eerste zaaltje; we moesten daar allemaal een krukje pakken, welke netjes onder de vitrines stonden en moesten gaan zitten; de kinderen vooraan op de grond. Toen kregen we "les" over wat de zee zo voortbrengt aan schelpen e.d. Haar oorspronkelijke beroep was, zoals ze vertelde psychologe. Doch als gevolg van het vele reizen was ze in aanraking gekomen met schelpen, welke ze meenam naar huis. Dit was de basis voor die omvangrijke collectie, daar in Frederiksoord. Ze vertelde het allemaal op een manier dat het in elk geval voor kinderen aantrekkelijk was. Erg boeiend en interessant maakte ze kinderen en volwassenen deelgenoot met de geheimen der zee.

Het is eigenlijk jammer dat dit museum daar zo -lijkt het haast- onbereikbaar ligt. Een deel van de collectie zou naar mijn mening beter -educatief- toegankelijk gemaakt moeten kunnen worden. De verzameling is het meer dan waard!

Tussen haar uitleg door moest dr. Warners -met haar donkere advokatenbril- toch ook nog wel enige maatschappelijke opvattingen kwijt. "De dieren en planten beginnen met de achternaam en daarna de voornaam; bij de mensen kennen ze tegenwoordig alleen haast nog maar de voornaam", aldus mej. Warners.

Tijdens de lezing ging regelmatig de deurbel; degene die achteraan zat (het dichtst bij de deur) moest dan open doen; de nieuwe bezoeker kon dan zo aansluiten en de lezing verder meemaken. Dit deed ze meermalen

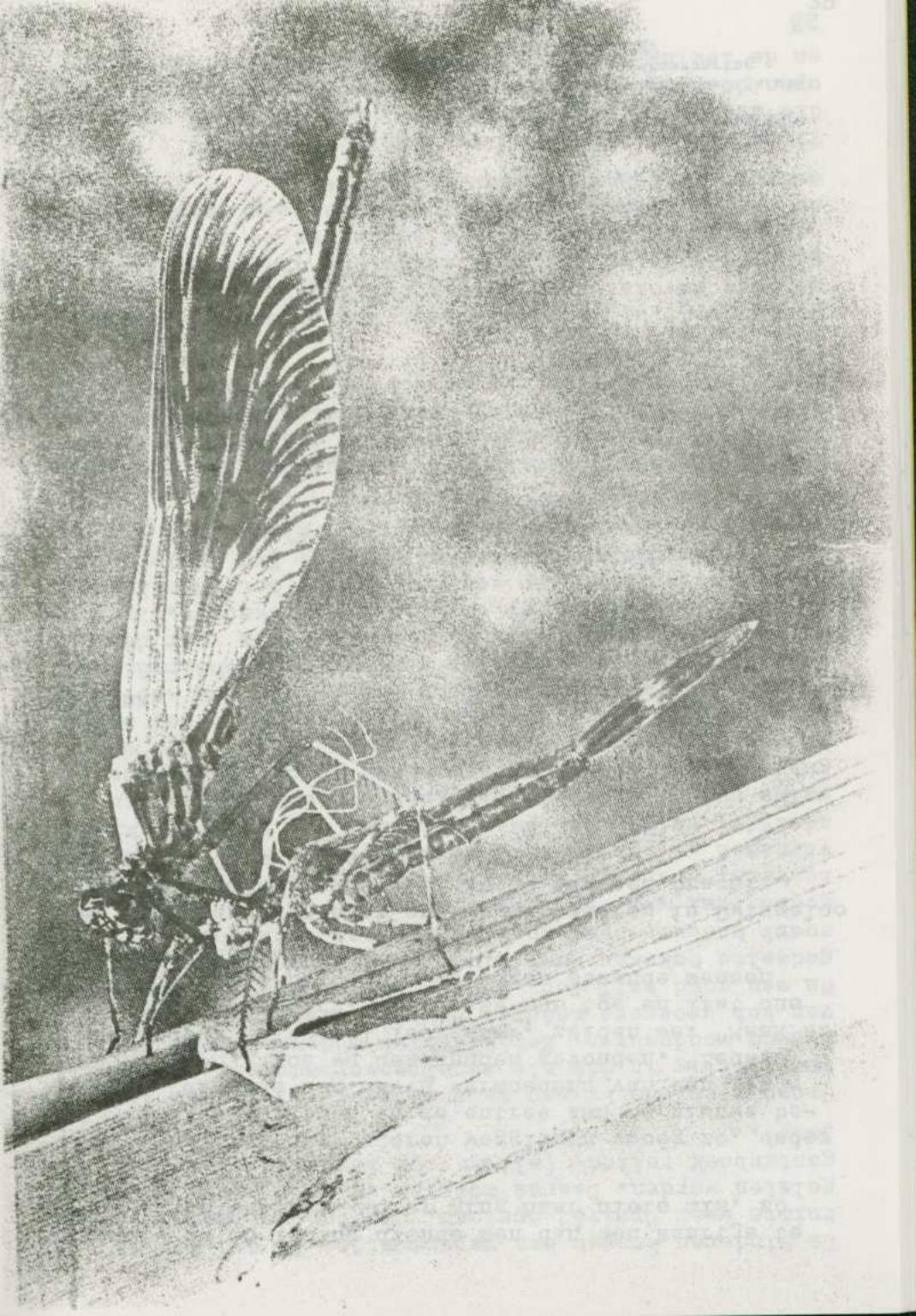
per dag. Na de lezing diende men dan een kaartje te kopen en te betalen. En er ging haar niets mis, zo ons later wel bleek.

Toen we om even over vieren weggingen vroeg ze, onder het kaartjes verkopen in de entree aan de nieuwe bezoekers (die dus nog niets vermoedend van een lesje binnenkwamen), hoe we het hadden gevonden. "Leuk, onderhoudend en vooral leerzaam", zeiden we. "Maak er wat propaganda voor", voegde ze ons toe en liet ons uit, voordat de buiten in de regen staande mensen binnen mochten komen.

Toen we terugreden naar ons vakantieadres in Dwingeloo dacht ik toch wel even heel stout aan een pracht combinatie "Natura Docet - Mira Mar"!!

H.Boink.

Wat in de geschiedenis
van generatie op generatie
is doorgegeven
ontspringt inhoudelijk niet
aan de levenservaring
als zodanig.

Zo zien we dan weer eens duidelijk dat we zonder de insekten geen appels, geen peren, geen pruimen, bessen, groente of ander fruit zouden kennen. Het voor vele mensen zo begeerlijke potje honing zou ons eveneens onbekend zijn. Ook zouden we op moederdag of bij een andere gelegenheid geen bloempje kunnen aanbieden, want deze zouden er niet zijn.

Uit dit alles blijkt duidelijk dat we niet zonder insekten kunnen leven. Nog duidelijker blijkt, dat wij te gast zijn bij de insekten en niet anders om. Sommige insekten vormen belangrijke schakels in het web der natuur. Ze vormen het voedsel voor vele andere dieren, zoals hiervoor duidelijk is gemaakt. De schade die ze voor de mens aanrichten is naar rato veel geringer dan hun nut. Er zijn echter maar weinig insekten die onze cultuurgewassen echt bedreigen, omdat de aantallen nooit zo groot worden, dat ze werkelijk schade veroorzaken. De sterfte neemt immers toe als de dichtheid van het aantal toeneemt.

Bij de bestrijding vormen de natuurlijke vijanden nog altijd de beste waarborg. Ze zijn onze bondgenoten in de strijd tegen schadelijke insekten. Zij spelen allen een belangrijke rol in het leven hier op aarde. Ze zijn niet alleen voor de mens van onschatbare waarde, maar een aantal insekten dient ook als voedselketen voor vele andere dieren, zoals vogels, vissen, amfibieën en verschillende zoogdieren. Onder de zoogdieren is het de vleermuis, vos, das, mol, egel en vooral niet te vergeten de spitsmuis. Vooral de huisspitsmuis is een geduchte vijand van de insekten. Hij is bloeddorstig en moedig, een echte rover onder de insekten-eters. Ook de spinnen en duizendpoten, die wel-is-waar niet tot de insekten behoren maar tot de geleedpotigen, zijn echte insekten-verdelgers. Weer andere insekten zijn parasieten of vijanden van schadelijke insekten, zoals sluipwespen, rupsendoder, vliegendoder en nog vele andere insekten. Er zijn verschillende soorten sluipwespen.

Het zijn parasieten, waarvan de larven zich in het inwendige van andere insekten ontwikkelen. De wijfjes zoeken een geschikte gastheer en leggen daarin hun ei met behulp van een legboor. Het is een schouwspel om de sluipwesp eitjes te zien leggen. Vooral bij de grote houtsluipwesp, die veelal op denne- of sparrestammen zit, is dit nog al eens waar te nemen. Eerst zoekt ze met snelle trillende voelsprietten een prooi, die ergens in het hout verborgen zit. Wanneer ze deze gevonden heeft, brengt ze haar achterlijf omhoog en boort de tot wel 5cm lange haardunne legboor langzaam in het hout, terwijl de schede om de legboor opgeschoven wordt.

Wanneer de larve bereikt is, wordt het ei afgezet. Het gehele proces duurt wel ongeveer twintig minuten tot een half uur. Zodra het eitje van de sluipwesp uitkomt, begint deze te eten met de minder belangrijke weefsels van de gastheer, zoals vetweefsels of bloed, zoodat deze zijn leventje voorlopig normaal kan voortzetten. Dit is ook nodig want haar gastheer moet zo lang mogelijk in leven blijven. Pas tegen het eind van de ontwikkeling tasten ze ook belangrijke organen aan, tengevolge waarvan de gastheer sterft. Het larfje is nu volwassen, treedt naar buiten en helpt eveneens bij de bestrijding van schadelijke insekten.

De rupsendoder werkt weer anders. Deze rover zuigt nektar uit de bloemen waarmee hij zich voedt. Maar voor zijn larven moet hij jacht maken op rupsen. Hij graaft eerst een gang naar beneden in het zand en stampt daarna de wand vast met zijn harde kop. Wanneer hij een gangetje gegraven heeft gaat hij op jacht. Zodra hij een rups gevangen heeft verdooft hij deze door een steek in diens zenuwstelsel. De rups is dan verlamd en wordt meegeslept naar de nestingang. Dit vereist vaak een zeer grote krachttoer. Hij trekt de rups naar beneden in de nestingang en daarna legt ze een eitje op de verlamde rups. Zodra het eitje uitkomt begint de larve van de rupsendoder -hoe wreed het ook moge klinken- eerst met de niet vitale delen te eten; daarna worden pas de belangrijkste organen aangetaast. Ook het rupsje moet zo lang mogelijk blijven leven om de larf van de rupsendoder als vers voedsel te dienen.

De vliegendoder werkt ongeveer op dezelfde manier. Ook deze graaft een soortgelijke nestgang. Voor zijn larf heeft hij ongeveer vier tot vijf vliegen nodig, voordat deze volwassen is. Het is een kostelijk gezicht om de vliegendoder door het luchtruim te zien zweven met een grote vlieg als prooi. Ze vliegt dan vaak in verticale stand door het luchtruim. Je staat soms verbaast van de geweldige kracht die zo'n beestje heeft.

Naast deze parasieten kennen we ook nog de aaskevers. Deze leven van organische afvalstoffen en voeden zich met mest, kadavers, rottende plantedelen en paddestoelen, vooral de grote stinkzwam.

Het zijn de belangrijkste opruimers in de natuur. Een van de mooiste aaskevers is wel de doodgraver (*Necrophorus vespillo*). Hij is zwart, doch de dekschilden met twee hoekige, rode dwarsbanden en gele sprietknotsen. Hun naam dragen ze volkomen terecht, want ze hebben de eigenaardigheid kleine dode dieren snel te begraven, door de aarde onder het kadaver weg te graven. Op losse bodem kunnen een paar kevers een dode muis of kleine vogel binnen enkele minuten begraven. Hoe vaster de bodem hoe langer ze natuurlijk werk hebben. Met hun reukzintuigen, in de voelsprietten, kunnen ze op grote afstand aas bespeuren. Wanneer ergens een klein kadaver ligt komen ze daar snel op af. Met vereende krachten wordt de grond onder het kadaver weggegraven, zodat het in de grond zakt. Zodra het kadaver begraven is ontstaat er een hevig gevecht om de buit.

Na dit gevecht blijft er tenslotte een mannetje en een vrouwtje over. Het vrouwtje maakt onder het kadaver een nestje waarin ze haar eitjes legt. De larven worden eerst door de moeder verzorgd en na zeven dagen verpoppen ze en voeden zich met het kadaver. Wanneer het kadaver zo groot is, dat de doodgravers het niet begraven kunnen leggen ze hun eieren op het kadaver, waarin dan de larven samen met andere aaseters en vliegenmaden opgroeien. Wanneer je een klein vogeltje of muisje in je tuin legt, vooral bij warm weer, duurt het niet lang of de doodgravers zijn van de partij. Ze beginnen dan meteen te graven. Ik heb wel eens een muisje in mijn tuin in het zand gelegd. Enkele doodgravers hadden

precies tien minuten nodig om het kadaver te begraven. Daarna heb ik het muisje op het gazon gelegd. Ook dat leverde geen problemen op voor de doodgravers, weliswaar hadden ze wat langer werk. Hierna heb ik het muisje weer opgepakt en heb het op een steen gelegd(klinker). Deze heb ik in de tuin op het zand geplaatst. Het duurde niet lang of ze hadden het muisje van de steen gesleept en begonnen hem naast de steen in het zand te begraven.

Naast de doodgraver kennen we nog verschillende andere aaskevers, zoals de zwarte aaskever(*Necrodes litoralis*) en de oranjeaaskever(*Ecoptoma thoracica*), die hier veelvuldig voorkomen. Op onze wandelingen in de natuur treffen we deze soorten wel eens aan. De zwarte aaskever kunnen we vinden op grote kadavers. De eitjes worden op het kadaver gelegd, dat door zijn grootte niet kan worden begraven. De **verteringssappen** van de larven breken de gecompliceerde chemische verbindingen af tot enkelvoudige stoffen. Daardoor zijn deze kevers zeer belangrijk voor de kringloop in de stof der natuur.

Alle aaskevers stinken. Wanneer je ze aanraakt geven ze een deel van hun maaginhoud af en deze heeft een hevige stank. De oranje aaskever is zwart fluweelachtig en geelrood behaard. Hij is een aaseter. Ook treffen we hem veel aan op bepaalde stinkende paddestoelen, zoals de grote en kleine stinkzwam, ook wel duivelsei genoemd. Ook tref je ze veelal aan bij vossenholen, waarin zich jongen bevinden. Voor zo'n hol liggen meestal resten van kadavers, waaraan ze zich tegoed doen.

Ook vind je vaak in hun gezelschap enkele millimeters lange spiegel- of krenkkevers, die zich met kleine insecten voeden, vooral met larven die zich in het kadaver bevinden.

Zo zijn er nog wel talloze insecten die helpen bij de opruiming in de natuur, zowel op het land als in het water.

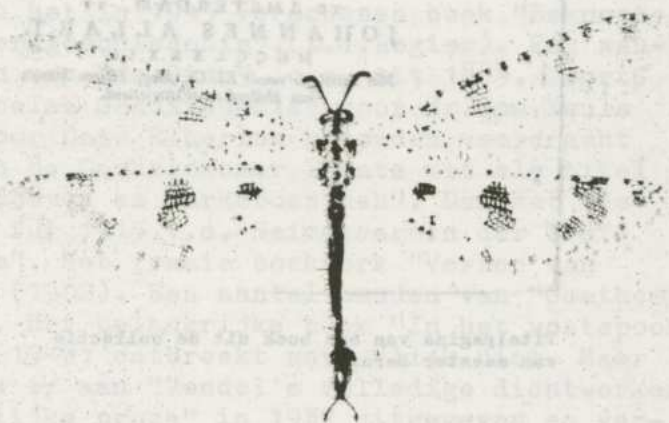
Wie kent niet het schrijverke, dat in stilstaand water leeft en zich voedt met dode insecten? Zeer eigenaardig zijn de in twee helften verdeelde ogen, waarvan de ene helft aan de bovenzijde van de kop ligt en de andere aan de onderzijde. Daardoor kan

het kevertje zowel boven als onder de waterspiegel zien. Het is een prachtig staalblauw kevertje, ongeveer een centimeter groot. Het zwemt in allerlei kringen snel over het watervlak en duikt bij gevaar naar beneden. Guido Gezelle dichtte hier zo mooi over:

"O krinkelende winkelende waterding,
met 't zwarte kabotseken aan,
wat zien ik toch geren uw kopke
flink al schrijvend op 't waterke
gaan".

Bij het zien van al deze insekten moeten we toegeven dat deze diergroep, vooral de vlinders niet te vergeten, een bijzondere schoonheid vormt en zeer zeker een buitengewoon boeiende levenswijze er op na houdt. Ze verdienen daarom onze bewondering en onze belangstelling. Als we ons een beetje in de natuur verdiepen zien we dat daarin nooit ergens rust is. Overal is er het leven in beweging. Ontwikkeling en dood komen en gaan en zo zal het altijd blijven.

W.A.J. Nijhuis.

KATECHISMUS

DER

NATUUR,

DOOR

J. F. MARTINET,

MEESTER DER VRYE KONSTEN, DOCTOR IN DE
WYSGERTE, LID VAN DE HOLLANDSCHE EN
EERUWSCH MAATSCHAPPYEN DER WEETEN-
SCHAFFEN TE HAARLEM EN VLISSINGEN, EN
PREDIKANT TE ZUTHEN.

EERSTE DEEL.

VYFDE DRUK.

MET NIEUWE PLAATEN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART.

MDCCCLXXII.

*Mit Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten
van Holland en Westvriesland.*

Titelpagina van een boek uit de collectie
van meester Bernink

We hebben u reeds enkele keren verteld over de persoonlijke bibliotheek van meester Bernink, welke door mevrouw H. Bernink aan ons is toegesegd, inclusief een grote boekenkast.

Inmiddels zijn dan boeken en kast naar onze nieuwe huisvesting in het pand Kerkplein 4 overgebracht.

Het was een heel gesjouw om die ruim zeshonderd boeken te verplaatsen. De kast moest zelfs helemaal uit elkaar gehaald worden, hetgeen verzorgd is door de heer B. Scholten uit Denekamp, die de kast op vak-kundige wijze weer heeft opgeknapt. Voor het aanbrengen van de schappen in de bibliotheek heeft Jos Bruns zich prima ingezet, waarvoor alvast bedankt.

Om de sfeer te proeven van deze bibliotheek leek het de redactie wel interessant om hier een kleine willekeurige greep uit het boekenbestand weer te geven, waarmee dan tevens de grote diversiteit kan worden aangetoond.

Een flink boek in vier delen over "Het leven van onze voorouders" (Mr. N. de Roever).

Het in 1950 verschenen boek "Nieuw Guinea, uw naam is wildernis". (J. Verschueren en C. Meuwese). Enkele ingebonden jaargangen uit de jaren '20-'30 van "Ons Eigen Tijdschrift" (Red. D. J. van der Ven). Dan een exemplaar van het in 1945 verschenen boek "Beknopte Nederlandse Kerkgeschiedenis". (L. J. Rogier). Een aantal jaargangen van "de Gids", o.a. uit 1889. Voorts het boek "Bijbelse Geschiedenis" door dr. Jos. Keuls (1938). Een door Cato Elderink gehouden voordracht voor leden van de Oudheidkamer Twente met als titel "Van Twenter Boomen en Markebosschen". Dan het "Geschäftsbericht für 1915 v.d. Heimatverein der Grafschaft Benheim". Het fraaie boekwerk "Verzen van Guide Gezelle (1902). Een aantal banden van "Goethes Werke" (1906). Het belangrijke boek "In het voetspoor van Thijssse" (1949) ontbreekt natuurlijk niet. Maar ook treffen we er aan "Vondel's volledige dichtwerken en oorspronkelijke proza" in 1937 uitgegeven en ver-

zorgd door Albert Verwey. H.Berghege heeft in Twents dialect geschreven de bundel "Uit het land van den Tubant", hetgeen ook tot de verzameling van Bernink behoort, waartoe ook een boek als "indische Spreuken" (1932) gerekend dient te worden. En wat te denken van het door dr.Jac.P.Thijssse in 1948 geschreven boek "De levende natuur"?

Bijzonder interessant is voorts het precies tweehonderd(!) jaar oude boek "Kathechismus der Natuer" (J.F.Martinet). Ook de schilderkunst ontbrak niet in Bernink's boekenverzameling; we willen noemen het uitvoerige boekwerk: "Rembrandt in bild und Wort" door W.Bode en W.Valentiner. Een boek van geheel andere aard is de "Handleiding tot de beoefening der Nederlandsche Taal- en Letterkunde voor de kadetten van alle wapenen" uit 1863, dat door Mauritz Staring is geschonken aan J.B.Bernink. Dan "Natuurgenot, wandeltochten over Velden en Wegen, door Bosch en Hei, langs Strand en Duin" (1900).

Voorts het in 1933 uitgegeven boek "Die Tierwelt der Deutschen Landschaft". Uit 1900 dateert: Het Zoetwater aquarium van C.J.den Hollander. Op 24 januari 1936 heeft P.v.d.Maas aan J.B. Bernink geschonken het boek "Nederlandsche Volkskunde; dit is een volkskundig leesboek voor de lagere scholen uit 1931. Dan nog een beschrijving: "Quellen zu einer Geschichte der Stadt Schüttorf", in 1939 samengesteld door H. Specht; en tot slot een brochure over het "Haus Welbergen" vervaardigd door H.Bremer.

Nogmaals: het is niet meer dan een willekeurige opsomming. De bibliotheek is inmiddels geheel gecatalogiseerd door enkele vrijwilligers (alvast dank daarvoor); zo gauw een en ander op papier is uitgetypt zal van deze boeken naar we hopen aan het eind van dit jaar een afzonderlijke catalogus verschijnen, die de donateurs kosteloos wordt toegezonden.

H.Boink.

Zoals reeds beschreven in de vorige aflevering werd Lambertus Lebuïnes Mulders op Kuiper op 20 oktober 1890 aangesteld als hoofdonderwijzer aan de school in Lattrop. Voordien was hij onderwijzer aan de dorpsschool in Denekamp.

Op 17 januari 1891 behandelt de gemeenteraad van Denekamp een verzoek tot eervol ontslag, ingaande 1 februari 1891, van H.C. Lasonder, hoofd der school te Denekamp. Besloten is, om onder dankbetuiging voor zijn steeds nauwgezette plichtsbetrachting, hem het ontslag op de meest eervolle wijze te verlenen.

Vervolgens wordt door de voorzitter voorgesteld om een oproep te plaatsen voor sollicitanten naar de nu vrij gekomen hoofdonderwijzerspost. Door de heer Johannink wordt voorgesteld om de heer L.L. Mulders, hoofd der school te Lattrop, over te plaatsen naar de dorpsschool in Denekamp, in gelijke functie.

Vrijwel alle raadsleden bleken het hiermee eens te zijn, behalve een lid uit Lattrop. (Voor de hand ligt dat dit raadslid Mulders liever wilde behouden voor de school in Lattrop).

Er werd besloten om over de aanstelling van Mulders als hoofdonderwijzer te Denekamp overleg te plegen met de schoolopziener.

Op de volgende raadsvergadering van 6 februari 1891, deelt burgemeester Hoogklimmer de raad mee, dat op het voorstel van de raad aan de distriksschoolopziener, om de heer L.L. Mulders over te plaatsen naar de school te Denekamp, deze hierover een afkeurend advies heeft gegeven. Naar zijn mening was Mulders voor deze moeilijke betrekking nog te jong en te onervaren. De arrondissementsschoolopziener was ook deze mening toegedaan.

Uit de hierna ontstane discussies in de raad komt echter duidelijk naar voren, dat men het niet eens is met dit advies. Men vindt dat Mulders "de rechte man op de rechte plaats is" voor de hoofdonderwijzerspost te Denekamp.

Toen ierover dan ook door de raad moest worden gestemd, bleek dat Mulders met algemene stemmen werd gekozen als hoofd der school te Denekamp. De benoeming ging in op 15 februari 1891.

Dus keerde Mulders na nog geen vier maanden als hoofd der Lattropper school te hebben gefunctioneerd, weer terug naar de dorpsschool in Denekamp, waar hij voordien onderwijzer was geweest, maar waar hij nu dus aangesteld als hoofdonderwijzer.

Op de raadsvergadering van 15 april 1891 wordt uit vijf sollicitanten, als hoofd der school te Lattrop gekozen: A.J.Schilderman, onderwijzer te Nieuwer Amstel.

Nu even weer terug naar het schoolgebouw in Lattrop. Zoals reeds in de vorige aflevering is beschreven was in 1799 in Lattrop een nieuwe school gebouwd, welke destijds aanbesteed is voor het bedrag van f.359,--. Op 20 juni 1846 verzoekt de gemeenteraad aan Gedeputeerde Staten van Overijssel om een bijdrage van $\frac{1}{3}$ van f.1400,--, zijnde de kosten voor herbouw van het schoollokaal in Lattrop, welke in een bekrompen en bouwvallige staat verkeerde.

De herbouw van de school zou in het voorjaar van 1847 beginnen. Het verzoek om financiële steun word op 6 juli 1846 ingewilligd.

In de raadsvergadering van 15 juli 1875 komt de toestand van de Lattropper school weer eens aan de orde. Daarin deelt de voorzitter mee, dat het schoollokaal te Lattrop aanzienlijke reparaties nodig heeft. Hierbij geeft het raadslid Molendijk te kennen, dat de school te Breklenkamp geverfd moet worden.

De voorzitter zegt dat de gemeentebegroting daarvoor ontoereikend zal zijn en dat er te zijner tijd bij-schrijving nodig is. De middelen hiertoe zullen wellicht beschikbaar kunnen komen op de post, welke is gereserveerd voor kosten voor krankzinnigen. Besloten wordt B. en W. te belasten om beide lokalen in orde te laten brengen.

Dat het schoolverzuim gedurende de zomermaanden ook in Lattrop aanzienlijk was, omdat de schoolkinderen dan mee moesten helpen met landarbeid, valt op te

maken uit een opgave van leerlingen uit 1852, die er als volgt uitzag.

Aanwezig op 15 januari: 82 jongens, 40 meisjes.

Aanwezig op 15 juli: 36 jongens, 37 meisjes.

Met recht kan men hier het gezegde van meester H.C. Lazonder (Hoofd dorpsschool Denekamp) toepassen, als na de zomermaanden de school zo zoetjes aan weer een voltallige bezetting kreeg: "Daar komen de winter-kraaien weer aan".

J.A.den Ouden.

(wordt vervolgd)

Geraadpleegd: - gemeentearchief Denekamp

Het is de bedoeling van de studiegroep, die onze beschrijvingen van de geschiedenis van Denekamp zal belangenstellen, om de geschiedenis van Denekamp te hebben en te weten. Het is de bedoeling van de studiegroep, die onze beschrijvingen van de geschiedenis van Denekamp zal belangenstellen, om de geschiedenis van Denekamp te hebben en te weten.

Verder werd het "Horselen" de studiegroep gemaakt, dat een gemeenschap van de studiegroep de historische relaties tussen de studiegroep en de studiegroep. Het is de bedoeling van de studiegroep, die onze beschrijvingen van de geschiedenis van Denekamp zal belangenstellen, om de geschiedenis van Denekamp te hebben en te weten.

Als oud-directeur van het Westfällisches Landesarchiv für Archivologie, Kortweg, bekend met het Landesarchiv te Münster, beschikt hij over een grote kennis van zaken en zal hij zonder twijfel de juiste archiefbronnen weten aan te geven.

Het stadearchief van Fürstenau was dr. Schröder bijvoorbeeld het volgende document - waarvan hiernaast een afbeelding op te diepen. In de tegenwoordige schrijftaal staat er het volgende:

"Met geleerdheid köj nich döske
wal met kluppels"

Onder dit kopje schreef redactielid van 't Onder-schoer en Heemkunde-secretaris H.Boink een lezenswaardig artikel over de historische betrekkingen tussen Metelen en Denekamp en over de eerste "uitwisseling" tussen de besturen van de heemkundegroepen in beide plaatsen. Dat alles stond in editie no.4-1981 van 't Onderschoer, zodat ik daarnaar mag verwijzen.

Sedertdien zijn de betrekkingen met Metelen weer nauwer aangehaald. Op 3 april j.l. heeft het heemkunde-bestuur een tegenbezoek aan Metelen gebracht en op 22 mei j.l. was de Heimatverein Metelen met ongeveer 50 personen bij ons te gast voor een excursie en (nadere)kennismaking met Denekamp. Elders hebt u daarover reeds kunnen lezen.

Het is de bedoeling dat de jaarlijkse excursie, die onze heemkundegroep organiseert voor donateurs en belangstellenden, in 1983 Metelen als reisdoel zal hebben. Het spreekt vanzelf dat daaromtrent tijdig nadere publikatie plaats heeft, zodat geïnteresseerden bijtijds de desbetreffende dag kunnen reserveren.

Verder werd met "Metelen" de afspraak gemaakt, dat een gemeenschappelijk studiegroepje de historische relaties tussen Metelen en Denekamp zal uitdiepen. Het is de bedoeling dat van beide kanten bijvoorbeeld drie personen deel uit maken van de studiegroep, die zich onder leiding van niemand minder dan dr.A. Schröder te Münster in dit stuk historie zal verdiepen. De inzet van dr.Schröder staat bij voorbaat garant voor resultaat.

Als oud-direkteur van het Westfälisches Landesamt für Archivpflege, kortweg genoemd het Landesarchiv te Münster, beschikt hij over een grote kennis van zaken en zal hij zonder twijfel de juiste archiefbronnen weten aan te boren.

Uit het stadsarchief van Fürstenau wist dr.Schröder bijvoorbeeld het volgende document -waarvan hiernaast een afdruk- op te diepen. In de tegenwoordige schrijftaal staat er het volgende:

Acte Vicita

Ik, S. Hellendoorn, verklaar dat W. Hindr. Menders, de zoon van Jan Hindr. Menders, alhier geboren is en geruime tijd van hier vertrokken is om elders zijn vesting te zoeken, ten volle van ons ontslagen is en geen de minste aanspraak op de voornoemde W. Hindr. Menders wordt gemaakt, zulks verklaar (ik) met mijn hand en zegel.

Actum Denecamp
den 22 April 1807
S. Hellendoorn
secretaris.

Nu kan men naar aanleiding van deze akte zeker een aantal vragen stellen. Bijvoorbeeld: wie was deze Jan Hendrik Menders (Meinders)? Waarvoor had hij deze akte nodig? Wilde hij misschien stadsburger van Fürstenau worden? of was het voor een aangelegenheid van kerkelijke aard? Wat deed hij in Fürstenau? etc! Nader archief-onderzoek zal op deze en andere vragen wellicht het antwoord kunnen geven.

Dit artikeltje is daarvoor niet bedoeld. Mogelijk kom ik daar nog eens nader op terug. Waar het mij nu om gaat is uw belangstelling te trekken voor de historische betekkingen tussen Metelen en Denekamp. Ik meen namelijk dat dit een unieke kans is voor ieder die in die geschiedenis geïnteresseerd is en..... nog wat tijd beschikbaar heeft!

Als u dan graag actief zou willen meedoen, laat dat dan even weten aan een van de Heemkunde-bestuursleden. In het andere geval wordt u ongetwijfeld passief op de hoogte gehouden door de redactie van dit, ons contactblad!

J. H. Borgman.

Zoonder deur kom iej
nich in
en nich oet.

In het vorige "onderschoer" stond een serie Twentse zegswijzen die met God, godsdienst en z'n dienaar verband hielden.

Naar aanleiding daarvan ontving de redactie van mevrouw E. Bos-Hermelink uit Oldenzaal een aantal oude Twentse gezegdes, die weliswaar geen verband houden met bovenstaande onderwerpen, maar die we wel de moeite waard vonden om ze ook ú voor te zetten.

Hier volgen ze dan:

Gin een kan tegelijk poes'n, blaos'n en zing'n.

Wied strien, kött de weg.

'n Hellig wief is nen deurnweg in hoës.

Kot haor is gauw kamt.

Ne koopman hef ziene deewe in 't book staon.

Men möt heui'n as de zun schient.

Metlien is slecht'n zalf.

Nen gloeperd hef mer'n kleën gat nöödig.

De weege steet mer op ene stee, mer aoweral köj stearf'n.

D'r zint mear van aoverdaod störv'n as van honger.

Men mot kroep'n tot men loop'n kan.

Wat daod is bit nig mear.

Nen kleen pak is'n groot gemak.

Ne dröppel gal maakt'n honnig bitter.

Trouw'n leart wen'n.

Bieterige heunde kriegt de oor'n kepot.

Al't baksel vaalt nig aait good oet.

Ene valse piep bedaerf't hele örgel.

Voor meer van deze oude gezegdes, van welke soort ook, houden we ons aanbevolen.

Exh 15 Nov. 1907. D. 13 Nov. 1907.

No 911

In de Reden van den
Raad der gem. Drenkamp.

Ondergeteckende, door
U benoemd tot hoofd der
school te e Nutter, verklaart,
dat hij die benoeming aan-
neemt; hij brengt U zijn
dank voor het in hem gestelde
vertrouwen; hij zal trachten
alles te doen om het niet te
beschamen en hij hooft,
dat de Raad zal blijven
doorgaan steeds de belangen
der school met al haar macht
te behartigen, zoodat door
samenwerking daar te e Nutter
iets goeds tot stand kan ge-
bracht worden.

Met de meeste hoogachting
de ondergeteckende
F. J. Bernink.

brief waarbij F.J. Bernink ver-
klaart zijn benoeming als
hoofd der openbare lagere
school te Nutter te aanvaarden.

November van dit jaar is het precies 75 jaar geleden dat schoolmeester F.J. Bernink (een broer van "onze" meester J.B. Bernink) aan de openbare lagere school te Nutter werd benoemd als hoofd. Op de Nutterse bovenes -even onder de rook van Ootmarsum- was juist in aanbouw een nieuw tweelokalig schoolgebouw.

Het gebouw staat er thans nog, zij het dat het geen dienst meer doet als school maar als woonruimte, waartoe het in 1950 geschikt is gemaakt.

Maar wat heeft nu het gemeentebestuur van Denekamp, waartoe de buurtschap Nutter ook behoort, er toe bewogen om daar midden op een es een schooltje te bouwen? Konden de kinderen dan niet naar een school in de stad Ootmarsum? Gingen de kinderen uit Nutter voordien dan niet naar school, zou men zich ook nog kunnen afvragen.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden moeten we even iets verder terugblikken dan 75 jaar.

Eertijds gingen de kinderen uit Nutter naar school in Ootmarsum. Uit het markeboek van Nutter blijkt niet, dat Nutter vóór 1900 een eigen school heeft gekend, zoals dat in vele marken wel het geval was, onder andere in Groot Agelo.

Dit blijkt overigens uit jaaroverzichten van de gemeente Denekamp, waartoe Nutter sedert 1818 bestuurlijk was ingedeeld.

Aangenomen moet dan ook worden dat de kinderen uit deze buurtschap, voor zover zij deelnamen aan het onderwijs, de openbare school in Ootmarsum bezochten.

Begin vorige eeuw werd de zorg voor het onderwijs nog niet als een taak van de gemeentelijke overheid gezien. Op het platteland was dit een aangelegenheid van de marken. In de jaren 1830-1840 kwam in deze ontwikkeling kentering. Ook het gemeentebestuur van Denekamp werd door de verschillende buurtschappen gevraagd financiële bijdragen te leveren voor het instandhouden van de scholen; gebouwen en onderwijzers hieronder begrepen.

Rond het midden van de vorige eeuw beliep het grootste deel van de uitgaven der gemeente Denekamp de kosten voor onderwijs.

Bij de Onderwijswet van 1878 kregen de gemeenten een zekere plicht opgelegd om te zorgen voor het onderwijs van hun inwoners, zodanig ook dat het onderwijs voor ieder toegankelijk was en er dus in beginsel geen financiële drempel meer mocht zijn.

Hoe ontwikkelde zich dit in Nutter?

De kinderen uit de buurtschappen Nutter en Oud Ootmarsum gingen als vanouds naar school in Ootmarsum. Maar nu de gemeenten zelf zorg te dragen hadden voor het onderwijs moest er een oplossing worden gevonden voor het feit dat niet één gemeente de kosten zou dragen die eigenlijk toebehoorden aan een andere gemeente.

Om die reden sloten de gemeenten Ootmarsum en Denekamp een overeenkomst met betrekking tot het schoolgaan van kinderen uit de gemeente Denekamp naar een school in Ootmarsum. Deze overeenkomst werd voor een periode van twintig jaar afgesloten op 27 mei 1875 en ging in op 1 januari 1876. Denekamp moest hiertoe f.1,50 per kind, per kwartaal, betalen aan Ootmarsum.

Voordien had de gemeente Denekamp eerst nog geprobeerd om zelf te voorzien in onderwijsmogelijkheden door een flinke uitbreiding van de school te Groot Agelo. Maar dit was eigenlijk niet zo'n fraaie oplossing omdat hiermee de afstand voor veel kinderen dan een onoverkomelijk bezwaar zou worden. Men moest alles immers lopende afleggen, waarbij men moet bedenken, dat er toen nog geen straten waren.

Het raadslid Th. Verhoeven had echter vernomen dat de gemeente Ootmarsum genegen zou zijn om met Denekamp een langdurige overeenkomst aan te gaan om leerlingen uit de buurtschappen Oud Ootmarsum en Nutter toe te laten tot de openbare lagere school aldaar. Ootmarsum had daartoe onder meer de Nederduitse school gesloopt en op die plaats een openbare school gebouwd, welke tot 1932 als zodanig in gebruik is geweest.

Als dan na twintig jaren het contract ten einde

loopt, ontstaat er weer een nieuwe situatie. De gemeente Ootmarsum wilde echter wel een nieuwe overeenkomst met Denekamp, welke gebaseerd zou zijn op f.17,- per kind per jaar. Denekamps gemeenteraad vindt dit bedrag toch wel erg hoog en wil dan ook eerst weten hoe Ootmarsum dit bedrag heeft berekend. Nadere informatie leert dat bij voortzetting van het contract de bouw van een vijfde lokaal nodig is in Ootmarsum. Daarbij zij aangetekend dat het kindertal in die tijd sterk is toegenomen als gevolg van de verbeterde situatie op het gebied van de volksgezondheid.

De motivering van de gemeente Ootmarsum sprak de Denekampse vroede vaders echter nog niet zo erg aan, waarom ze burgemeester Hoogklimmer dan ook verzochten bij de provincie na te gaan wat de kosten het laatste jaar hadden belopen. Hieruit bleek dat de gemeente Ootmarsum in 1893 gemiddeld f.7,80 per kind aan het onderwijs had uitgegeven.

Dit was voor de gemeenteraad van Denekamp aanleiding om slechts een contract aan te gaan voor f.8,-- en strekkende over een periode van 20 tot 25 jaar. Tevens is Denekamp bereid de kosten voor het extra lokaal tot een bedrag van plm. f.2000,-- voor haar rekening te nemen. In totaal gaat het om 55 kinderen.

De gemeente Ootmarsum is, gezien het grote prijsverschil, van mening dat de onderhandelingen maar moesten worden afgesloten, waardoor Denekamp moest uitzien naar andere mogelijkheden. Het was toen eind augustus 1895.

De gemeente Denekamp overwoog om een school te bouwen in Oud Ootmarsum. Verschillende terreinen werden bekeken. Intussen leek het erop dat Ootmarsum wel weer met Denekamp wilde praten. Men vond de ontwikkeling blijkbaar ook nog niet zo erg gunstig voor Ootmarsum.

Allereerst leverde dit op dat het bestaande contract verlengd werd tot het einde van het schooljaar 1895/1896. Verder bleek de gemeente Ootmarsum haar bod van f.17,- verlaagd te hebben tot f.15,-. Burgemeester Hoogklimmer vindt het maar een vreemde zaak, temeer daar Ootmarsum niet bereid is uiteen te zetten hoe dit bedrag is opgebouwd. Hij raad dan ook aan niet verder te gaan dan f.12,-, welk bedrag mede ingegeven zal zijn door de vele moeilijkheden, die

er zijn om een geschikt terrein te vinden om zelf een school te bouwen.

Maar Ootmarsum wijzigt haar houding en standpunt niet. Het blijft f.15,-. Na uitvoerige discussie besluit de gemeenteraad van Denekamp het aanbod af te wijzen en in principe zelf te gaan bouwen. Zo mogelijk op eigen gemeentelijk terrein; lukt dit niet dan in de Stad Ootmarsum. Burgemeester gaat er met de leden Heesink en Elferink op uit om nogmaals naar een geschikt terrein om te zien.

Na vele percelen te hebben bekeken, zowel in Ootmarsum als daarbuiten, is tenslotte overeenstemming bereikt over een plek, net buiten de gemeentegrens van Ootmarsum, in Oud Ootmarsum.

De gekozen plek zette evenwel kwaad bloed bij een aantal inwoners, voornamelijk uit Nutter, omdat dit betekende dat hun kinderen straks een heel eind moesten lopen. Ook de provincie maakte bezwaar tegen de plaats. Men is daar de mening toegedaan dat de voorkeur moet worden gegeven aan verlenging van het contract met Ootmarsum. Als dat niet mogelijk is dient er, in het belang van de schoolkinderen uit Nutter en Oud Ootmarsum, naar de opvatting van de provincie in de stad Ootmarsum gebouwd te worden.

De gemeenteraad van Denekamp is echter niet onderste boven van de opvattingen van het provinciaal bestuur en besluit op 2 juni 1896, met acht stemmen voor en drie tegen (Heesink, Pikkemaat en Smithuis), om alsnog haar plan goedgekeurd te krijgen, hetgeen ook lukte.

Inmiddels was het verlengde contract met Ootmarsum afgelopen. En vóór het nieuwe schooljaar was het schoolgebouw niet gereed. Er moest dan ook omgezien worden naar een tijdelijke oplossing, waartoe de beide wethouders werd opgedragen een voorziening te vinden, hetgeen ook lukte.

Ondertussen had de raad van 42 inwoners uit de buurtschappen Oud Ootmarsum en Nutter weer een verzoek gekregen om toch een nieuw contract aan te gaan met Ootmarsum, maar dit verzoek werd afgewezen.

Uiteindelijk is de school in Oud Ootmarsum er in 1898 gekomen, zij het niet zo eenvoudig. Daarover zal ik in een andere publikatie te zijner tijd nader ver-

tellen.

Het gaat nu immers over de school in Nutter, waartoe ik mij dan ook zal beperken. Je zou het in de haast helemaal vergeten. Maar deze inleiding is wel nodig om achtergronden te kunnen begrijpen. Want de schoolbouw in Oud Ootmarsum vormde in wezen ook de aanleiding tot de bouw van een school in Nutter, gezien de grote afstanden die de kinderen moesten afleggen naar Oud Ootmarsum. Ook een aantal kinderen uit de gemeente Tubbergen (o.a. Hezingen) bezocht de school in Oud Ootmarsum.

De totale schoolbevolking was in 1903 ruim 90.

De gemeente Tubbergen wil echter graag een langdurige regeling met Denekamp om de kinderen uit de buurtschappen rond Ootmarsum naar de school in Oud Ootmarsum te zenden. Men is zelfs bereid in de kosten van een derde lokaal bij te dragen, alsmede in de kosten van een extra leerkracht. Dat derde lokaal zou, wat Tubbergen betreft, ook in Nutter gebouwd mogen worden als afzonderlijke school. In dat geval zou de gemeente Tubbergen dan zelf moeten kunnen uitmaken naar welke school de kinderen uit die gemeente gezonden werden.

Tijdens de raadsvergadering van 24 augustus 1904 be-
toogden velen van Denekamps vroede vaders, dat "zoo-
als nagenoeg alle buurtschappen hebben, ook aan Nut-
ter eene school toekomt, dat er kinderen zijn, die
wellicht verder dan 4km van de school te Oud Ootmar-
sum wonen en die vooral in den winter vaak moeilijk
kunnen bereiken".

Raadsvoorzitter Hoogklimmer is daarentegen van mening
dat veel goedkoper in Oud Ootmarsum een lokaaltje bij-
gebouwd kan worden, dan een nieuwe school in Nutter.
Bovendien moet dan aan die nieuwe school een hoofd
benoemd worden, waarbij hij betoogt dat over het al-
gemeen als vaststaand wordt aangenomen dat het onder-
wijs aan een school met een lokaal ver achter staat
bij grotere scholen, hetgeen tot de conclusie leidt,
dat met hogere uitgaven slechter onderwijs wordt ver-
kregen.

Na lange discussies hierover wordt in die raadsver-
gadering tenslotte besloten de architect B.Vixseboxse
te Almelo op te dragen de kosten te willen opgeven

van zowel bijbouw in Oud Ootmarsum als van een nieuw te stichten school plus onderwijswoning in Nutter.

Ondertussen was het aantal leerlingen van de school in Oud Ootmarsum gestegen tot boven de honderd.

De plannen van architect Vixseboxse maken duidelijk dat verbouw van de school in Oud Ootmarsum ruim f.3500,-- kostte en dat de kosten van een nieuw te stichten school, gezien aanbesteding elders, op f.8000,-- à f.9000,-- zouden komen.

Het plan Nutter heeft echter, afgezien nog van de veel grotere financiële consequenties, niet de voorkeur van burgemeester Hoogklimmer om al eerder hiervoor aangehaalde redenen.

Het raadslid Kuks merkt hierover in de vergadering van 7 november 1904 op "dat de financiële lasten behooren te worden gedragen door de gemeente Tubbergen en denkt dat voor deugdelijk onderwijs wel een onderwijzer gevonden zal kunnen worden".

Breedvoerig is hierna over de voors en tegens van gedachten gewisseld, hetgeen uiteindelijk resulteerde in een uitspraak van de raad ten gunste van Nutter en wel met zeven stemmen voor en vier tegen (Kristen, Groothuis, Huisken en Ensink).

De exacte raming van kosten door architect Vixseboxse ziet er als volgt uit: woning f.4334,--; schoollokaal f.2800,--; meubelen f.750,--; bouwterrein f.200,--.

De gemeente kon hierbij dan rekenen op een rijksbijdrage van 25 procent. Van het resterende bedrag wil de gemeente Denekamp dan $\frac{1}{3}$ deel voor haar rekening nemen, terwijl het overige gedeelte door Tubbergen zou moeten worden betaald. Daarnaast zouden voor rekening van Tubbergen komen $\frac{2}{3}$ deel van de kosten van: salaris van de onderwijzer; herhalingsonderwijs; onderhoud school en woning; aanschaf, onderhoud schoolmeubelen, schoolboeken en andere leermiddelen; verlichting verwarming en schoonmaken.

De gemeente Tubbergen vindt deze voorwaarden voor haar toch wel erg bezwarend en verzoekt de gemeente Denekamp dan ook het veel goedkopere plan van verbouw der school in Oud Ootmarsum uit te voeren.

In zijn vergadering van 4 maart 1905 laat de raad van Denekamp evenwel weten niet te wensen terug te komen op

zijn eerder ingenomen standpunt en dus alleen wil uitgaan van het bouwen van een school in Nutter.

Na verschillende besprekingen hierover met Tubbergen komt Denekamp met een voor Tubbergen wat gunstiger voorstel dat onder meer inhoudt dat Denekamp de helft van de bouwkosten, van de meubelen en van de salariskosten van het onderwijzend personeel voor haar rekening neemt, terwijl zij de grondkosten alleen zal dragen. Als grensscheiding voor schoolbezoek wordt de Uelserdijk aangehouden.

Op 22 augustus 1905 gaat de gemeenteraad van Denekamp uiteindelijk met Tubbergen een "onderwijscontract" aan, onder de naam "Regeling omtrent de toelating van kinderen uit de gemeente Tubbergen op de openbare lagere scholen in de gemeente Denekamp".

De regeling moet nog door Gedeputeerde Staten van de provincie Overijssel worden goedgekeurd. In haar eerste reactie meldt de provincie dat de door de raad voorgestelde voorziening in schoolgelegenheid niet de meest aanbevelenswaardige moet worden geacht, daar kleine scholen om de minder gunstige resultaten ervan, zijn af te keuren. Ook uit financieel oogpunt verdient de voorgestelde oplossing van de schoolproblematiek aldaar geen voorkeur.

De raad handhaaft op 23 januari 1906 echter zijn eerder genomen besluit onder mededeling aan de provincie van het feit dat de gezinnen Hazelbekke en Kamphuis, -al behoren deze kerkelijk onder Vassezeker naar de nieuwe school in Nutter zullen gaan, en dat voorts ook de kinderen van de families Tijhuis, Veldscholten en Bolscher van deze school gebruik zullen maken, terwijl de kinderen van Nijmeijer, Broekhuis en Nijkamp zeer zeker met een school in Nutter gebaat zullen zijn.

Gedeputeerde Staten van Overijssel keuren de schoolbouw in Nutter echter niet goed. De gemeenteraad van Denekamp legt zich daar niet bij neer en gaat tegen dit besluit bij de Koningin in beroep. Tevens stelt de raad voor om enkele leden van Gedeputeerde Staten uit te nodigen de situatie ter plaatse te komen bekijken.

Bij besluit van 21 augustus 1906 besluiten Gedeputeerde Staten echter alsnog goedkeuring te verlenen

aan het voornemen tot stichting van een school in Nutter.

Hiermee waren dus de juridische problemen opgelost en kon met aankoop bouwterrein en aanbesteding worden begonnen. Gelijktijdig wil men uitzien naar een hulplokaal om de school in Oud Ootmarsum die overvol is, alvast ontlasten. Tevens besluit men sollicitanten op te roepen voor een schoolhoofd.

Kuks ging achter tijdelijke ruimte aan en kwam daarbij terecht in Ootmarsum bij "brievengaarder" Broekhuis, die een deel van zijn woning daarvoor tijdelijk wel beschikbaar wilde stellen.

Ondertussen was het Kuks ook gelukt om een geschikt bouwterrein te krijgen in Nutter. Landbouwer G.J. Veelers uit Oud Ootmarsum was namelijk bereid een perceel van 4150m te verkopen voor f.310,--, waarbij inbegrepen was de daarop staande oogst.

(wordt vervolgd)

H.Boink.

Geraadpleegd: gemeentearchief Denekamp

In onze heemkunde-bibliotheek hebben we behalve boeken, ook een verzameling oude kranten en krantenknipsels en zo nu en dan nemen we een artikel, wat ons interessant lijkt, over in ons tijdschrift.

Onderstaand artikel, dat hoogstwaarschijnlijk is geschreven en gepubliceerd tussen 1925 en 1935 in een van onze Twentse bladen is daarom de moeite waard, omdat het een verklaring geeft van het feit waarom bepaalde gedeelten van Denekamp, vooral Breklenkamp in de zestiende eeuw protestant zijn geworden.

Overigens, aan bepaalde termen en uitdrukkingen is wel duidelijk te merken dat het artikel vijftig jaar geleden is geschreven. Het was toen wel een andere tijd dan de onze.

Het artikel heeft als titel meegekregen "Uit Twente's rijke historie".

DENEKAMP

"'t Kan ongeveer 1634 geweest zijn, toen de kerk van Denekamp in handen der protestanten overging en toen begon, evenals elders in Twente, ook voor Denekamps katholieken de lijdensgeschiedenis. Beroofd van kerk en geestelijkheid, waren de katholieken aan vervolging en verdrukking ten prooi. In de omliggende havezathen, Breklenkamp en Noord Deurningen, wier bewoners katholiek waren gebleven, vonden de katholieke Denekampers nog vaak gelegenheid hun godsdienstplichten te vervullen. Ook wel in het over de grens gelegen klooster Frenswegen.

Toen in de 30-jarige oorlog de conventualen gedwongen werden het klooster te verlaten, gingen de Denekampers in Nordhorn ter kerke. Daar was echter, bijna ongemerkt, de Lutherse leer ingevoerd en zo kwam het, dat vele boeren in de omtrek van Denekamp protestant zijn geworden. Vooral was dit het geval met de buurtschap Breklenkamp. Ook waren de Denekampers reeds besmet door den laatsten pastoor van de reformatie,

Andreas Bruggink, die van 1610-1634 pastoor van Denekamp genoemd wordt. Deze schijnt de ware broeder niet geweest te zijn, want, zo wordt gemeld: "dat hij begon te preken van van Luthersen en Roomsens, met gevolg, dat weinig mensen meer tot de H.Sacramenten naderden" en dat de officiaal van Oedengaats een gedeelte der parochie, ter linkerzijde van de Dinkel in Beuningen, weder bij de parochie Oldenzaal zocht in te lijven, dan geeft ons dit van Andreas Bruggink een allesbehalve gunstig denkbeeld.

Als plaatsen, waar de katholieken in het geheim hun godsdienstplichten konden vervullen vinden we vermeld het erve Ganzemeijer, even over de grens of op Lierink, nog dichterbij het dorp gelegen. In Latrop vinden we als schuilkerk het erve Schulte Lubberink.

Ook te Brandlecht vonden de grensbewoners gelegenheid hun godsdienstplichten te vervullen. De pastoor van Brandlecht -sedert 1661 waren het Jesuïeten- trok menigmaal vermomd de grens over, om aan zieken en stervenden de Troostmiddelen van de godsdienst te brengen.

Omstreeks 1661 wordt Bartholomeus Gerhardus Peese weer als pastoor van Denekamp genoemd. Zijn sterfjaar zal op 1664 moeten worden gesteld, want later in 1672 komt als pastoor voor Burchard Hetterman, van wie wij aangetekend vinden dat, tijdens zijn pastoraat, de meeste afgevallenen Denekampers weer tot het voorvaderlijk geloof terugkeerden.

Toen werd weer een Peese, pastoor van Denekamp. Te voren was hij pastoor geweest van Sensmeer in Friesland. Naar pastoor Smithuis getuigt, doopte hij nu en dan in 't geheim kinderen uit de parochie Ootmarsum.

Van de toestanden in deze dagen, dus omstreeks 1700 kunnen we kennis nemen uit de nagelaten papieren van den predikant Johannes Hendricus Weerman, die in 1702 dominé van Denekamp werd. Toen telde de Hervormde gemeente "117 lidmaten, waaronder 5 dienstboden van elders". Dit handjevol protestanten had de Grote Kerk in gebruik.

De inkomsten van de partone, die de katholieken bij

de invoering der hervorming eveneens ontroofd waren, waren min of meer ongeregeld, doordat de schenkingsbrieven en de andere titels van aankomst als zeer vroeg, vrij zeker voor 1555 in 't ongerede waren geraakt. Zoo was nabij Denekamp zekere Stönnebrink, die een stuk land in pacht had tegen "zes spint boekweijts". Maar hij had het "verset en veronderpandet, als of het syn eigen land was". Op het "Rot" lagen 5 mud land, maar het perçeel was verhuurd voor 4 mud. Een stuk op de "Golbree", groot drie mud, was voor twee berekend. De predikant liet een landmeter uit Gildehaus komen en alles secuur opmeten, zodat de percelen jaarlijks althans op het Rot f.6,- meer opbrachten.

De dominé boerde ook een weinig. Behalve bouwland, had hij voor de helft de Mekkelhorsten maat in gebruik. De andere helft was in gebruik bij Berend Lutters, die aan Weerman in mindering der pacht "een koebeest" verkocht voor f.15,-- van Garrijt Bartolds een varken voor f.2,--.

Sedert onheugelijke tijden was de Beuninger molenaar verplicht twee mud rogge en een mud haver op te brengen voor het paard van den deken van Oldenzaal, die de send kwam houden. Nu was dat sendhouden afgeschaft, maar de Denekamper predikant bleef de opbrengst deswege vorderen."

Tot zover dit krante-artikel.

In de toekomst zullen we nog wel eens vaker dergelijke artikelen via dit blad presenteren.

H.J.Asma.

D'r bint de sommige bie
dee 'n hoesbreef
vegett'n bint

Omdat ons "nieuwe" huis binnenkort officieel wordt geopend en in gebruik genomen, waarover u elders in dit tijdschrift meer kunt lezen, leek het ons een mooie gelegenheid om een speurtocht te ondernemen in het verleden van dit huis en zijn bewoners.

Volgens de bij de deur ingemetselde steen is het huis gebouwd of wat waarschijnlijker is, herbouwd of verder uitgebouwd in 1876, door de familie Keizer en de eerste bewoners waren waarschijnlijk leden van deze Keizer's familie.

Als gevolg van een faillissement van de firma Keizer, in die tijd fabrikanten en handelaars in vleeswaren, is het huis tijdelijk in andere handen overgegaan en wel in die van een zekere Minke (deze Minke was wel familie van Keizer).

Later is het huis weer eigendom geworden van Keizer. Op een plattegrond van de R.K.Kerk en omgeving uit de periode 1890-1912 staat het huis aangegeven met 31a en is dan in gebruik als kantoor van de firma Keizer, maar van mei 1906 tot juli 1915 wordt het tevens bewoond door Reinder Havekes met vrouw en twee dochters; deze man was toen stations-chef in Denekamp.

Ook zijn opvolger als stations-chef Herman Beltman, bewoonde dit huis met zijn vrouw en twee zonen van juli 1915 tot oktober 1918.

Waarschijnlijk was in deze periode het huis niet meer in gebruik als kantoor, maar werd het bewoond door meer families, want van mei/juni 1916 tot december 1916 vond ik ook als bewoners de families Horstman, Bruist, Rüsck en Massing.

Bij deze laatste man staat in het archief als beroep aangetekend "uitvoerder van een nieuw te maken straatweg Deventer-Oldenzaal".

Uit het feit dat de drie eerstgenoemde families ongeveer in dezelfde tijd zijn gekomen en ook weer vertrokken als deze uitvoerder, mogen we waarschijnlijk wel afleiden, dat ook deze mensen hebben gewerkt aan bovengenoemde straat.

Vanaf 21 december 1916 werd het huis bewoond door Bernardus Nijland en zijn familie; vanaf mei 1920 bovendien ook nog door z'n broer Hendrikus Nijland met vrouw (Tol-Treeske) en twee zonen.

Vanaf 6 februari 1925 tot 8 september 1928 woonde de familie Hudepohl (turfhandelaars) in het huis en vanaf eind 1929 de familie H.Oude Elferink (postbode Teupen-Hennik).

Van 1933 tot oktober 1954 woonde er de familie Severijn (electriciën in dienst van de gemeente Denekamp). Van oktober 1954 tot 21 juli 1966 werd het huis bewoond door de familie J.Aasma, die voor 1954 enkele huizen verder woonde en daar een winkel-woonhuis met bakkerij bewoonden.

Van juli 1960 tot aan juli 1965 werd het huis weer dubbel bewoond nl. ook nog door de schrijver van dit artikel met vrouw en twee kinderen.

De familie Aalbers woonde in het huis van 1966 tot december 1969;

de familie Engbers van december 1966 tot november 1971;

de familie Nolten van november 1971 tot oktober 1972;

de familie Ulmann van oktober 1972 tot september 1975;

de familie v.d.Werf van maart 1977 tot december 1978.

Van december 1978 tot aan juni 1982 woonde er de bibliothecaresse van de Denekampse Openbare Bibliotheek mej. I.Schilt en vanaf 22 juni van dit jaar wonen er de heer en mevrouw Muusers-Schilt.

In 1974 werd het huis door de gemeente Denekamp aangekocht en daarna werd het samen met het Keizer's huis ernaast, gerestaureerd.

Na de restauratie is alleen de bovenverdieping als woonhuis in gebruik geweest, de benedenverdieping is tot aan het gereedkomen van de uitbreiding van het bejaardenhuis nog enkele jaren gebruikt door de Gerardus-Majella-stichting als laboratorium.

Dit was de geschiedenis van ons nieuwe verenigingshuis voor zover ik die heb kunnen achterhalen.

Voor op- of aanmerkingen, verbeteringen of aanvullingen houd ik mij graag aanbevolen.

H.J.Aasma.

wat biedt het donateursschap

Allereerst een gratis abonnement op ons vier keer per jaar verschijnend contactorgaan 't Onderschoer.

In het voor- en najaar een lezing of iets dergelijks. Deze bijeenkomsten vinden wisselend plaats in het dorp Denekamp en in de buurtschappen/kerkdorpen.

Verder een of twee keer per jaar een excursie.

Voorts kunnen gratis boeken geleend worden uit de bibliotheek. Een catalogus wordt toegezonden.

Ook bestaat de mogelijkheid tot actieve deelname aan de werkgroepen. Op verzoek wordt u graag nadere informatie toegezonden.

De contributie bedraagt voor 1982 minimaal f.12,50 voor donateurs woonachtig in de gemeente Denekamp; voor overigen f.18,50.

Hierbij meld ik mij aan als donateur van de Stichting Heemkunde Denekamp.

O graag ontvang ik nadere informatie over deelname aan de activiteiten van de werkgroepen.

Ik wacht met betaling tot ik hierover nader bericht ontvang.

Naam :

Volledig adres :

.....

datum:

handtekening:

BESCHERMDE PLANTEN

Sinds 1973 zijn bepaalde planten in Nederland officieel als beschermd aangeduid in het Besluit Beschermde Inheemse Plantesoorten. Alle op deze lijst voorkomende planten staan hierna vermeld.

Daslook, Wolverlei, Zwanebloem, Klokje (alle soorten), Spaanse ruiter, Herfsttijloos, Zwolse anjer, Wilde kaardebol, Zonnedauw (alle soorten), Moeraswespenorchis, Blauwe zeedistel, Kievitsbloem, Gentiaan (alle soorten), Grote muggenorchis, Jeneverbes, Aardaker, Zomerklokje, Waterdrieblad, Beenbreek, Vleeskleurige orchis, Gevlekte orchis, Breedbladige orchis, Harlekijn, Rietorchis, Wilde marjolein, Knikkende vogelmelk, Gewone vogelmelk, Koningsvaren, Parnassia, Welriekende nachtorchis, Sleutelbloem (alle soorten), Veldsalie, Langbladige ereprijs, Maagdenpalm en Zinkviooltje.

Voorlopig zal er elk kwartaal één van deze planten afgebeeld en beschreven worden op de binnenkant van de omslagpagina hiernaast. Afbeelding en beschrijving overgenomen uit het Jaarboek Twente 1965.

Briefkaart

Voldoende
frankeren

Aan: Stichting Heemkunde Denekamp

Diepengoor 16

7591 BW D e n e k a m p

Beenkruid - *Nardus ossifragum* Huds.
- De bloemen zijn geel aan de binnen-
zijde en groenachtig aan de buitenzijde;
zij bloeien van juni tot augustus. Zij
bereiken een hoogte van ongeveer 30 cm
en komen voor op vochtige heide en
hoogveen. Volgens het volksgeloof zal het
vee, dat deze plant eet, broze beenderen
krijgen.

